МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра англійської філології

КОЛЬОРОВА СИМВОЛІКА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр
спеціальності 014 Середня освіта
предметної спеціальності
014.02 Мова і література
освітньої програми Середня освіта:
мова і література (англійська)
Патлатюк Юлії Євгенівни
Керівник: к. філол. н.,
доц. Олейнікова Г.О.
Рецензент: д. філол. н.,
проф. Шевчук Т.С.

Ізмаїл – 2021

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри англійської філології

протокол №5 від «17» грудня 2020 р.
Завідувач кафедри
_____ Осейнікова Г. О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист
на відкритому засіданні ЕК
«27» січня 2021 р.
Оцінка 97 відмінно
(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК
_____ Шевцун Т. С.
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП……..... 5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНЦЕПТУ «КОЛІР» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ……... 11
1.1.Поняття «концепт» у сучасній картині світу…….. 11
1.2. Сутність концепту «колір»……..... 14
1.3. Лексико-семантичне поле концепту «колір»……. 19
1.4. Психологічний фактор впливу кольору на людину……..... 23
1.5. Проблема класифікації системи кольоропозначень……..... 26
Висновки до Розділу 1……. 32
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТ «КОЛІР» В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВНИХ КУЛЬТУРАХ……. 35
2.1.Семантичні аспекти спектру кольорів…… 34
2.1.1. Семантичне поле чорного, білого, червоного, зеленого, синього, жовтого кольорів в англійській мові……. 34
2.1.2. Семантичне поле чорного, білого, червоного, зеленого, синього, блакитного, жовтого кольорів в українській мові…….. 40
2.2. Символіка кольору в літературних творах як відображення національної картини світу……. 43
2.2.1.Лексико-семантичне поле кольору в розповідях «Маска червоної смерті», «Падіння дома Ашерів», «Чорний кіт» американського письменника Едгарда Алана По…….. 44
2.2.2. Лексико-семантичне поле кольору в прозових творах українського письменника М.М. Коцюбинського («На камені», «Intermezzo», «Хвала життю!»)…… 55
2.2.3. Узагальнення та порівняння використання кольоропозначень в проаналізованих творах американського письменника Едгара Алана По та українського письменника М.М. Коцюбинського ……..... 66
Висновки до Розділу 2……. 69

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З УЧНЯМИ 10-ГО КЛАСУ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КОЛЬОРОВОГО СИМВОЛІЗМУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ……... 71

3.1. Сучасні підходи до вивчення кольоропозначень у процесі навчання іноземної мови……..... 71

3.2. Система вправ та завдань для учнів 10-го класу щодо формування їх соціокультурної компетенції…… 73

3.3. Шляхи підвищення ефективності роботи з учнями 10-го класу щодо вивчення кольорових символів в англійській та українській мовах…….. 77

Висновки до Розділу 3……. 81

ВИСНОВКИ……. 83

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ…… 86

ДОДАТКИ……. 94

ВСТУП

Велику роль в системі базових національно-культурних концептів грають одиниці, що позначають колір. Відмінною рисою концепту «колір» є тісний взаємозв'язок мови і культури, отже поява нових концептофонів кольору в житті суспільства веде до виникнення та доповнення концептів кольору в мові. Так, кольоропозначення характеризуються взаємозв’язком з мовною свідомістю народу, нації, тим або іншим типом мовної особистості.

Феномен кольору є об'єктом вивчення в різних областях знання фізики, психології, лінгвістики, медицині, етнології, культурології, філософії, естетики та інших. Ця багатоаспектність свідчить про складність, багатовимірність вивчаємого поняття «колір».

У різний час проблемою вивчення кольоропозначень займались такі дослідники як: Йост Тріер, Мішель Бреаль, Альберт Манселл, С.Г. Тер-Мінасова, Ю.Н. Караулов, І.І. Чумак, Р.В. Фрумкіна, І. Іттен, І.М. Бабій, А.П. Критенко та інші.

На сучасному етапі наука з вивчення кольору включає в себе два основні розділи: кольорознавство та колористику. Колористика займається вивченням основних характеристик кольорів, їх взаємодію, гармонізацію, вплив кольору на різні сфери життя людини, а також засоби та методи кольорів у процесі формування архітектурного середовища. У свою чергу, кольорознавство вивчає феномен кольору з теоретичної точки зору, узагальнюючи та систематизуючи знання про колір у фізиці, хімії, фізіології та психології, що становить базу для дослідження концепту «колір».

Лексика кольоропозначень вже давно знаходиться в сфері інтересів лінгвістів, у науковій літературі сучасності розглядаються такі питання, як склад кольоропозначень, їх семантична структура, етимологія та історія, кольоропозначення в аспекті перекладу, функції кольору в художній творчості, метафори кольору, символіка кольору, рівень розвитку кольорових уявлень в культурах народів світу на різних історичних етапах, особливості кольоропозначень та ін. Грунтовними роботами цієї сфері є «Психологія

кольору: теорія і практика» Б.А. Базими, «Мова та міжкультурна комунікація» С.Г. Тер-Мінасової, «Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові» І.М. Бабій, тощо.

Нині виокремлють такий напрям лінгвістичних досліджень кольорів як кольороназви в художньому тексті. Відомо, що лексичні одиниці позначення кольору в літературному творі певного письменника є одним з елементів його власного стилю та світосприйняття, тому вивчення стилістичних, символічних та естетичних функцій у творах є важливим етапом у процесі вивчення спектру кольорів певної лінгвокультури. Так, у даній роботі розглянуто та проаналізовано семантику кольоропозначень в англійській та українській лінгвокультурах на прикладі художніх творів американського письменника Едгара Алана По та українського письменника Михайла Михайловича Коцюбинського.

Використання кольору в художньому тексті створює можливість актуалізації певного значення в даній конкретній ситуації, реалізуючи смисловий потенціал жанру й одночасно вказуючи на постійні асоціативні зв'язки з іншими значеннями, в контексті яких образ і виступає як символічний.

На сучасному етапі розвитку мови лексика назв кольорів в загалом поповнюється за рахунок складних назв, які використовуються в художній літературі для змалювання портретів героїв, опису пейзажів, а також в публіцистиці, дизайні, веб-дизайні тощо. Назви кольорів літературної мови об'єднані семантико-граматичною спільністю в семантичне поле. Кожне слово в сучасні мові пройшло декілька етапів, змінюючи або додаючи нові значення, знання «семантичної історії» слова дає людині безпосередню уяву про початковий сенс, зумовлений тими чи іншими культурними факторами. Необхідно зазначити, що зіставлення найменувань кольору в різних мовах – один з найбільш популярних напрямків сучасних досліджень, що дозволяє визначити специфіку національного світобачення. Саме це

продемонстровано у даному дослідженні на матеріалі спектру кольоропозначень англійської та української мов.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю всебічного вивчення системи кольоропозначень з точки зору їх багатозначності у процесі міжкультурної взаємодії, адже значення кольору торкається глибинних процесів свідомості, відображаючи національно-культурні особливості.

Метою роботи є багатоаспектне вивчення особливостей кольоропозначень англійської й української лінгвокультур та аналіз використання назв кольорів в художніх творах Едгара Алана По та М.М. Коцюбинського як засобів відображення світогляду.

Досягнення мети дослідження передбачає виконання наступних **завдань:**

- розкрити значення концепту «колір» як маркера національної свідомості;
- зіставити та порівняти семантичні особливості системи кольоропозначень в англійській та українській мовних картинах світу;
- проаналізувати використання кольорів в художніх творах Едгара Алана По та М.М. Коцюбинського;
- охарактеризувати особливості організації навчання щодо теми кольоропозначень у закладах загальної середньої освіти.

Наукова новизна роботи полягає у багатоаспектному розширеному вивченні концепту «колір» шляхом зіставлення англійської та української лінгвокультур.

Об’єкт дослідження – лінгвокультурні особливості системи кольоропозначень, які включають семантичні аспекти назв кольорів в англійській та українській мовах, що дозволяє відстежити спільні та специфічні історичні, культурні та національні риси в структурі кожної мови.

Предмет дослідження – англійська та українська лексика, які містить концепт «колір».

У процесі написання роботи були використані такі **методи дослідження:**

- описовий метод, який дозволив визначити та описати способи вираження та використання позначень кольору;
- порівняльно-історичний метод для аналізу системи кольоропозначень в англійській та українській мовах;
- зіставний метод, завдяки якому ми порівняли особливості лексики з концептом «колір» в англійській та українській лінгвокультурах;
- статистичний метод, що допоміг з'ясувати частотність вживання певних кольоропозначень в художніх творах у кількісному значенні.

Джерельна база дослідження. Матеріали дослідження становлять ґрунтовні теоретичні наукові праці визначних дослідників, словники Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, *Cambridge* Advanced Learner's *Dictionary,* Етимологічний словник української мови, Великий тлумачний словник сучасної української мови, використані для визначення значення кожного кольоропозначення, а також літературні твори «The Mask of Red Death», «The Fall of Asher's house», «The black cat» Едгара Алана По та «На камені», «Intermezzo», «Хвала життю!» М.М. Коцюбинського.

Практичне значення роботи. Результати проведеної роботи можуть бути використаними на уроках англійської мови у закладах загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження були апробовані на двох **науково-практичних конференціях**:

1. Патлатюк Ю.Є. Особливості кольорової символіки в англійській лінгвокультурі. «Науковий пошук студентів XXI століття: актуальні питання гуманітарних і соціально-економічних наук», 14 листопада 2019;

2. Патлатюк Ю.Є. Цветовая символика в поэзии бессарабского художника Александра Ткача // «Міжетнічні взаємодії в етноконтактній зоні» (8 Анцупівські читання, Ізмаїл-Тараклія), 1 листопада, 2019.

Пубікації:

1. Патлатюк Ю. Кольорова символіка в поезії бессарабського митця Олександра Ткача // Крос-культурний код Придунав'я: історико-лінгвістичні студії. С. 102-107;
2. Патлатюк Ю. Особливості кольорової символіки в англійській лінгвокультурі // Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних і соціальноекономічних наук / За матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2019. – С. 168-170;
3. Патлатюк Ю. Проблема класифікації системи кольоропозначень // Text et culture: Збірник наукових праць. – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2020. – Вип. 5. – С. 41-44;
4. Патлатюк Ю. Колір та психологічні фактори його впливу на людину. Матеріали XXX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії» // Збірник наукових праць. – Переяслав, 2020 р. – С. 156-157.

Структура роботи складається зі Вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (89) та додатків. Загальний обсяг роботи – 99 с.

У першому розділі відображено теоретичні засади концепту «колір». У цьому розділі досліджуються такі питання як сутність концепту «колір», історичні етапи розвитку науки про колір, лексико-семантичне поле кольору, проблема класифікації системи кольоропозначень, а також здатність кольору впливати на психічний стан людини.

Другий розділ має більш практичний характер. У ньому розглянуто семантичні особливості системи кольорів в англійській та українській мовах,

а також проаналізовано використання кольоропозначень в художніх творах Едгара Алана По та М.М. Коцюбинського.

Третій розділ присвячений методичним аспектам використання системи кольорів, а саме організації освітнього процесу з учнями 10-го класу щодо вивчення кольорового символізму в англійській та українській лінгвокультурах.

У висновках наводяться отримані результати дослідження.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КАТЕГОРІЇ «КОЛІР» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

1.1. Поняття «концепт» у сучасній картині світу

На сьогоднішній день вивчення функціонування концептів у мові є одним з найбільш актуальних досліджень. Саме поняття «концепт», спочатку розроблений в логіці, набуло лінгвістичну значимість.

Значення «концепту» досліджується в когнітивній науці, метафізиці та філософії. Термін «концепт» простежується від вчень Арістотеля до сучасних досліджень у рамках лінгвокогнітології В.А. Маслової, В.І. Карасика, Г. Г. Слишкіна, С. Г. Воркачева та ін. Філософ мови Готлоб Фреге першим виокремив поняття «концепт» [82]. У 1892 році він визначив різницю між концептом та іншими філософськими категоріями мови. На думку вченого, будь-яке речення, котре виражає певну думку, складається з виразів, що позначають об'єкт (це може бути власне ім'я або загальний термін), який є матеріальним елементом реального світу, та концепт – суб’єктивне уявлення про весь клас об’єктів, представлене в свідомості [88].

Термін «концепт» активно використовується у двох аспектах – лінгвокогнітивному та лінгвокультурологічному, адже вивчення цього поняття в сучасній лінгвістиці має першочергове значення, тому що динамічний розвиток гуманітарних знань висунув дилему для розробки нового терміну, який би правильно вказував на зміст мовного знака, знімаючи функціональні обмеження традиційного сенсу та органічно об’єднуючи логіко-психологічні та мовні категорії.

Однак будь-яка спроба осягнути сутність цього поняття обумовлена кількістю найрізноманітніших точок зору, адже термін «концепт» є парасольовим терміном для кількох наукових напрямків: спочатку для когнітивної психології та когнітивної лінгвістики, що стосується мислення та пізнання, зберігання та перетворення інформації, а також лінгвокультурології яка оперує поняттями мовної особистості, концепту та іншими

гносеологічними категоріями. Поява поняття концепту у лінгвістиці зумовлювалась нагальною потребою нового тлумачення терміна «поняття». Цей термін традиційно розглядався як абстракція окремих чуттєвих ознак, а згодом розширив свій обсяг до рівня єдності загального, одиничного й особливого, тобто всього обсягу інформації про певний об'єкт або клас об'єктів. А термін «концепт» почав використовуватись на позначення іншого тлумачення.

Так, інтенсивне його дослідження в галузі когнітивної лінгвістики продемонструвало велику невідповідність у розумінні норм терміну «концепт». Розбіжності в розумінні поданого поняття викликають неоднозначність та термінологічну плутанину [25 с.184]. Поняття «концепт» в когнітивній науці – є основною аксіоматичною категорією, яку не можна виявити, вона є інтуїтивним розумінням, гіперонімом поняття, ідеї, сценарію, гештальту, тощо [52].

Як зазначає Мацкевич С.М., поняття «концепт» є багатовимірним ментальним утворенням, тому на відміну від слова, має більш складну структуру. Його зміст поділяється на мовне значення та культурний сенс. Концепт часто ототожнюють з одиницею знань, абстрактною ідеєю або ментальним символом [56 с.44].

Концепти як елементи свідомості досить незалежні в мові. На думку Еванса В., концепти є посередниками між словами та екстралінгвістичною реальністю [85]. Концептами стають лише ті явища реальності, які є актуальними і цінними для певної культури, які є предметами для приказок та прислів'їв, поезії та прози. Вони є своєрідними «маркерами», символами чи емблемами, конкретно вказуючи на текст, ситуацію чи знання, які їх створили [60].

Філософ Аскольдов С.А. підкреслює психофізіологічну природу концептів, яка становить єдність душевного й тілесного актів мисленнєвої діяльності. Він перший надає поняттю «концепт» лінгвофілософську спрямованість. Дослідник пов'язує концепт із значенням слова та наголошує

на тому, що поняття «концепт» є набагато ширшим ніж лексичне значення, адже концептом можуть позначатися не лише предмети та об'єкти оточуючої дійсності, а й окремі їхні частини, реальні дії та власне мисленнєві процеси [4, с. 267].

Як зазначає дослідниця Селіванова О.Ю., поняття «концепт» є інформаційною структурою свідомості, ця структура - різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність вербальних і невербальних знань про об'єкт пізнання, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого [65, с. 57].

З боку лінгвокультурологічного аспекту, концепт являє собою основну ланку культури в ментальному світі людини, сукупність норм і утворень, створених людьми, продукт людської діяльності, спосіб передачі інформаційної та вербальної комунікації в суспільстві.

Згідно з компонентного аналізу структури лінгвокультурного концепту, наведеної Воркачовим С.Г., поняття «концепт» містить у собі три складові: образну, що фіксує когнітивні елементи концепту в мовній свідомості; понятійну, яка відображає його структуру; та значиму складову, яка вбирає в себе асоціативні та етимологічні властивості концепту та визначає місце певного концепту в системі мови [22 с.115].

За вченням Лихачева Д.С. концепти містять чималу кількість характеристик та властивостей, які можуть бути покладені в визначення критеріїв для типологізації та конкретизації груп концептів [52]. Такими критеріями можуть бути: етнонаціональна приналежність (концепт «Батьківщина»), універсальність (концепти «життя» та «смерть»), індивідуальність (залежать від досвіду певного індивіда), тематичність (концепт «сцена» для акторів та глядачів). Згідно до критерію відображення національного характеру виділяють універсальні концепти (вода, сонце, батьківщина, земля, будинок), і національні (етнокультурні) концепти – властиві тільки окремому народу (правда, істина, свобода) [38 с.122].

Отже, поняття «концепт» трактується дослідниками як мовно-пізнавальне, психолінгвістичне, мовно-культурне та мовне явище. Концепт є одиницею колективної свідомості, яка має мовне вираження, етнічний компонент та лінгвокультурну специфіку.

1.2. Сутність концепту «колір»

Велику роль в системі базових національно-культурних концептів грають одиниці, що позначають колір. Мова, в якій функціонують прикметники кольору, здатна відображати будь-які реалії, абстрактні поняття, властиві певному соціуму, нації і зобов'язані своїм існуванням специфічних умов трудового, культурного, історичного життя.

Відомо, що відчуття, які ми сприймаємо, можуть концептуалізувати різними способами, тому концепти кольору в різних мовах відрізняються. Але, на думку А. Вежбицької, «у цих різних семантичних категоріях можуть бути відносно стабільні концепти у складі мов і культур не тільки тому, що наші психічні реакції збігаються, а тому що фундаментальні концептуальні моделі, які засновані на нашому людському досвіді, у нас одні» [20].

На думку відомого дослідника Е. Роша, «позначення кольорів можуть виявитися найкращим прикладом впливу глибинних перцептивно-концептуальних факторів на формування лінгвістичних категорій і їх співвіднесеність з дійсністю» [87].

Відмінною рисою концепту з компонентом «колір» є тісний взаємозв'язок мови і культури: поява нових концептофонів кольору в житті суспільства веде до виникнення та доповнення концептів кольору в мові. Так, у концептах з прикметником кольору простежується тісний зв'язок з мовною свідомістю народу, нації, тим або іншим типом мовної особистості. Наприклад, червоний колір для українського народу є символом кохання, свята, саме тому з давніх часів у цьому кольорі робили вишиванки, весільні сукні та інший святковий одяг. Саме особистість може розглядатися в перспективі традиції народу, його етносу, історії і культури.

Колористика та кольорознавство є нині двома основними розділами, які досліджують концепт «колір» з різних аспектів. Колористика займається описом основних характеристик кольорів, їх взаємодію, гармонізацію, вплив кольору на різні сфери життя людини, а також засоби та методи кольорів у процесі формування архітектурного середовища, а кольорознавство вивчає феномен кольору з теоретичного аспекту, узагальнюючи та систематизуючи знання про колір у фізиці, хімії, фізіології та психології.

У 1676 році Ісаак Ньютон за допомогою тригранної призми розклав біле сонячне світло на кольоровий спектр і зауважив, що він містить всі кольори, за винятком пурпурного. Завдяки спектру сформувалась основа для упорядкування та систематизації кольорів у вигляді кольорового кола, в якому Ньютон визначив сім секторів: жовтий, блакитний, червоний, помаранчевий, зелений, фіолетовий, синій.

Закільцована замкнута фігура графічного відображення системи кольорів обумовлюється тим фактом, що кінці спектра мають тенденцію замкнутися: синій переходить в пурпурний, а червоний з іншого боку також наближається до пурпурного.

Через 140 років після Ньютона кольоровий круг був удосконалений Йоганном Гете, який додав пурпурний колір, що отримується при змішуванні фіолетового і червоного. Крім цього, Гете першим задумався про те, що колір впливає на психіку людини, і в своїй науковій праці «Вчення про колір» першим відкрив явище «чуттєво-моральної дії кольору». [24]

У 1810 році свою теорію кольору опублікував Філіп Отто Рунге, німецький живописець романтичної школи. До числа основних кольорів, крім жовтого, синього і червоного, художник відносив також чорний і білий. Рунге будував свої висновки на дослідах з пігментами, що робило його вчення ближчим до живопису. Тривимірна модель систематики кольорів Рунге послужила основою для всіх наступних моделей.

Інші кольорові системи – це кольоровий шар Альберта Манселла і подвійний конус Вільгельма Фрідріха Оствальда. В системі Манселла опора

робиться на кольоровий тон, світліть й насиченість, а у Оствальда – на кольоровий тон, білі і чорні кольори. Нові системи спиралися на досвід попередників. Так, Манселл взяв за основу кольорову кулю Рунге [4].

Предмет вивчення явища кольору специфічним для кожної науки, адже дослідження цього концепту є об'єктом вивчення як фізики, психології, медицині, так і в лінгвістиці, етнології, культурології, філософії, естетики та інших. Тому, можна стверджувати про багато вимірність поняття кольору.Однак питання, які вирішуються фахівцями різних сфер, все ж багато в чому залишаються відкритими у цих умовах. Закономірним є високий інтерес до дослідження кольору в самих різних аспектах, в тому числі лінгвістичному і в лінгвокогнітивному.

Знаходячи словесну форму, кольоровий образ стає предметом вивчення лінгвістики. Давність виникнення кольорової лексики, наявність розвиненої системи кольоропозначень в більшості мовних систем, складність їх семантичної структури є підтвердженням важливої ролі кольору в когнітивній діяльності людини.

Лінгвісти здавна цікавляться феноменом кольору. У лінгвістиці найбільш всебічно розглядаються такі питання стосовно кольоропозначень: семантична структура, етимологія і історія кольорової лексики, функції кольору в художній творчості, метафори кольору, символіка кольору в культурах народів світу на різних історичних етапах та ін.

Багато робіт присвячено аналізу окремих кольоропозначень. Значні результати досягнуті у вивченні лексики зі значенням кольору в області психолінгвістики Фрумкіною Р.М., Василевичем А.П. [3].

У когнітивній лінгвістиці і лінгвокультурології колір розглядається як одна із значущих когнітивних категорій в осмисленні навколишнього світу людиною, так само як ємний культурний код, знання якого можуть сприяти подоланню «культурологічного дальтонізму» [11]. При взаємодії різних народів кольропозначення мають антропоцентричність, етноцентричність і аксіологічність. Зіставлення найменувань кольору в різних мовах – один з

найбільш популярних напрямків сучасних досліджень, що дозволяє визначити специфіку національного світобачення.

Міжкультурні мовні контакти часто пов'язані з комунікативними невдачами. Багато явищ культури не можуть бути зрозумілі без урахування значення кольору. Подібні непорозуміння виникають в силу дії міжкультурної інтерференції, коли відбувається перенесення знань, сформованих в одній лінгвокультурі в іншу культурну середу. Однак, у цього процесу є і інша сторона. В результаті міжкультурного спілкування відбувається взаємне збагачення культурно значущою інформацією. Про це свідчать асоціативні поля кольоропозначень, які містять асоціати, що відображають «своє» і «чуже».

Символічна, асоціативна насиченість семантики кольору, його «нерівномірна» вербалізація в різних мовах – все це обумовлює складність вивчення феномена кольору в свідомості і в мові. Таким чином, колір – це важлива категорія і один з ємних носіїв культурної інформації, накопиченої етносом, а кольоропозначення – це «семіотичні конденсатори», що виконують функцію механізму пам'яті культури в вивченні категорії кольору. В мові сучасна лінгвістична методологія вимагає інтегрованого підходу [23].

Кольоровий символізм в лінгвістичній науці представлений в тісному взаємозв'язку з психічним і психологічним компонентом, відображаючи настрої, дійсність і сутність подій, що відбуваються. Базима Б.А. зачіпає питання про обмеженість кількості колірних символів [10]. Так звані основні кольори, до яких відносяться червоний, жовтий, білий, чорний тощо, в текстах художньої літератури використовуються найбільш часто. Етнокультурна складова варіює використання позначень кольору. Автор виокремлює три основні типи кольорової символіки: по-перше, колір як він є (ізольований від інших кольорів), що відрізняється багатозначністю і суперечливістю; багатогранне поєднання одного або декількох кольорів, складових загальне символічне ціле без окремо взятих значень; об'єднання

кольору і форми, символіка яких пов'язана з геометричними абстрактними фігурами, такими як коло, квадрат, прямокутник і конкретними фізичними предметами, що позначають, наприклад, дорогоцінні камні, прикраси або предмети (синява лінії горизонту) [6 с. 25].

Концепт «колір» в мові відображає і закріплює ті норми і поняття, що притаманні даному народу, зумовлені існуванням специфічних умов трудової, культурної та історичної частини життя цього народу. Так, прикметник «чорний» в українській і англійській мовах має однакове значення, тобто позначає один і той же колір. Однак, звернувшись до вивчення реальних фактів мовної дійсності обох мов, помічаємо, що в конкретному контексті слово може мати інше значення. Наприклад, для опису вигідної, прибуткової угоди в англійській мові існують фразеологічні одиниці «to be in the black»; «to climb (get або go) into the black», які переводяться як «вести справу прибутково», «отримувати дохід, стати рентабельним». В україномовному баченні світу у прикметника «чорний» дане значення відсутнє.

Концепти кольору, як влучно зазначила Тер-Мінасова С.Г., можна порівняти з частинкою мозаїки [66]. Дослідивши позначення кольору у різних народів, вона робить висновок, що ці частинки мозаїки складаються в різні картини, які будуть відрізнятися своїми барвами. Там, де українська мова змушує своїх носіїв розрізняти два окремі кольори: синій і блакитний, англієць бачить лише один – синій (*blue*). При цьому і для української, і для англійської мов важливий один і той же об'єкт реальності – частинка спектра [5, с. 31].

Лінгвісти розглядають позначення кольору з двох позицій: основних кольорів і похідних. Так, наприклад, в українській мові розрізняють сім основних хроматичних кольорів (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий) і ахроматичних (чорний, білий, сірий). В англійській мові в якості основних називаються тільки шість кольорів: *black*

(чорний), *blue* (синій, блакитний), *green* (зелений), *yellow* (жовтий), *white* (білий), *red* (червоний).

Облік метафоричних переосмислень периферійних найменувань кольору важливий в дослідженні використання лексико-семантичної наповнюваності тексту. Як зазначає Ковбасюк Л.А., істотну роль в даному випадку виконують прості прикметники, які діляться на: прикметники вторинної номінації (бузковий, молочний); прикметники без чіткої етимології (бурий, червоний); з обмеженою сполучуваністю (білявий, коричневий); запозичені (індіго); неологізми і архаїзми (смарагдовий, кубовий); термінологічні (кобальт, ультрамарин) [43].

Засоби відтінків позначення кольору завжди викликають великий інтерес в лінгвістиці через широку семантичну наповненість, що включає: інтенсивність забарвлення (темно, яскраво, світло) і різнобарвність предметів або змішані кольори (жовто-зелений, синє-фіолетовий).

Отже, ми можемо сказати, що концепт «колір» є досить складним для вивчення феноменом та важливим носієм культурної інформації. Кольоропозначення перебувають у колі актуальних питань дослідників, особливо з аспекту семантичного наповнення. Лексико-семантичну структуру концепту «колір» формують денотативні та конотативні компоненти, які змінюються в залежності від культурного, національного та етнічного впливу, саме це обумовлює складність вивчення феномена кольору в свідомості і в мові.

1.3. Лексико-семантичне поле концепту «колір»

Згідно з сучасними уявленнями філологів, лексико-семантичне поле являє собою сукупність лексем, що позначають конкретне поняття в широкому сенсі слова, в яке входять слова з різних частин мови. У той же час допускається включення фразеологізмів і лексичних матеріалів з різними формами існування національної мови, не тільки літературних, а й національних мов, діалектів, жаргонів, стосовно до історичних лексичних

матеріалів, орієнтованим на діахронічні дослідження. Лексико-семантичне поле характеризується рядом системних характеристик, як у синхронній площині (семантична кореляція лексем, наявність гіпонімії та гіперонімів), так і в генетичній діахронічній площині (певний набір мотиваційних моделей, повторюваність моделей словотворення, словникові поля). Однак через тісний зв'язок з екстралінгвістичними реаліями лексичне поле є відкритою одиницею організації словникового запасу і тому істотно відрізняється від систем інших мовних рівнів (фонологічного, морфологічного).

Як зазначає Караулов Ю.Н., лексико-семантичне поле - поняття досить ємне. У ньому перехрещуються головні проблеми лексикології: проблеми синонімії, антонімії, полісемії, проблема співвідношення слова і поняття. Розв'язування задач, пов'язаних із семантичними полями в лексиці, дозволяє по-новому висвітлювати перелічені проблеми [40].

Звернемося до історії, лексико-семантичне поле як лінгвістична одиниця виникло в 19-му столітті, коли французький лінгвіст і історик Мішель Бреал вперше ввів термін «семантика» та перетворив його в дусі часу як діахронічне поле дослідження, як аналіз історичних змін у значенні слів [5, с. 156]. Іншим відомим вченим, який заклав основу вивчення лексики за семантичними полями був Йост Трієр. Дослідник визначив семантичне поле як певне коло питань або системну структуру певної області знань. Так як значення слова не може бути розглянуто без супутніх лексичних одиниць цього ж лексико-семантичного поля, головною ідеєю семантичної концепції вченого стало ствердження того, що значення слова розглядається як функція від його семантичних відносин з іншими членами поля [89].

Лексико-семантичне поле, як і будь-яка інша система, в основі своїй структурна. Так, Мереженіна Г.В. зазначає, що виділення того чи іншого поля будується на принципі ідентифікації, на основі спільних семантичних ознак та властивостей. Усі одиниці лексико-семантичного поля включають в себе мікро та мікроелементи (синонімічнй ряд, мікропіле, лексико-

семантична група, тощо), які перебувають у синтагматичних та парадигматичних відносинах [40].

Критерії об'єднання семантично пов'язаних груп слів у лексико-семантичну систему були досліджені і описані О. Потебней, М. Покровським, В. Виноградовим, В. Гумбольдтом, Ф. де Сосюром. Основою для об'єднання слів в групи, на думку лінгвістів, є здатність слова узагальнювати цілий клас однорідних об'єктів і явищ які проявляються в процесі функціонування слів.

Результатом семантичного розвитку слів з кольоровим наповненням є наявність в мові їх прямих, образних і символічних значень, які активно використовуються філософами, письменниками і поетами в різних видах художньої творчості. Вибір слів з кольоровим позначенням і їх використання відіграє важливу роль, оскільки те, як позначення кольору працює в творі, відображає оригінальність стилю автора, його творчу індивідуальність та унікальність світогляду, отже, вивчення світу кольору є актуальним питанням для багатьох дослідників.

Найбільш повно властивості лексико-семантичного поля «колір» розглянуті дослідником Чумак І.І.:

1. Безліч значень утворюють семантичне поле за схожістю одного загального компоненту, загальної семантичної ознаки. Цей компонент, зазвичай, виражається архілексемою, або гіперлексемою, що представляє собою лексему з найбільш узагальненим значенням.

2. Лексико-семантичне поле містить мікрополя, які є семантичними об'єднаннями, складники яких пов'язані інтегральною ознакою, що виражається ядерною лексемою. Зовнішню структуру мікрополя становить ядро і кілька областей, в залежності від близькості до ядра поділяються на ближню периферію та далеку периферію.

3. Внутрішня структура поля розуміється як набір кореляцій, що зв'язують семантичні одиниці.

4. Взаємовизначність елементів, яка виступає іноді у вигляді взаємозамінності цих елементів, є основною характеристикою лексико-семантичного поля.

5. Лексико-семантичні поля перебувають у взаємозв’язку. Кожне слово мови входить до певного лексико-семантичне поля, та може входити не тільки в одне, а в кілька ЛСП, завдяки своїй багатозначності та багатоаспектності.

6. Одне семантичне поле може входити у склад іншого поля більш високого рівня [73].

Так, у своєму дослідженні Чумак І.І. виокремлює 7 кольорових полів: лексико-семантичне поле синього, жовтого, червоного, зеленого, чорного, сірого і білого кольорів. До складу ядра ЛСП відноситься назва одного з основних кольорів спектра або назва одного з ахроматичних кольорів. [73].

Периферійна зона лексико-семантичного поля складається кольоративами, позначаючими відтінки та інтенсивність кольорів, назва яких входить до ядра ЛСП, наприклад, білий, синій, рожевий, а також композити, утворені від цих кольорів «білосніжний», «глибоко-синій», які позначають відповідний відтінок або інтенсивність кольору [7].

Із вищезазначеного, ми можемо зробити підсумок, що лексико-семантичне поле кольору має високий ступінь організованості. Сучасні дослідження в області визначення сутності лексико-семантичного поля позначення кольору підтверджують наявність у людини близько десяти пігментних генів, які індивідуальні для кожного. Певний набір пігментних генів дозволяє людині сприймати колір і його відтінки предметів по-різному. Спостереження за сприйняттям кольору у людей різних культур виявили залежність і зв'язок між поняттями і словами окремих систем, що пояснює розходження в реакціях на колір і відсутність конкретного відтінку в різних культурах (наприклад, «зелений» в США – безпека, а у Франції – злочин; «білий колір» у китайців – символ жалоби, у європейців цю функцію виконує

«чорний колір»). Все це пояснюється психологічним впливом концепту «колір» на свідомість людини шляхом виклику сталих асоціацій.

1.4. Психологічний фактор впливу кольору на людину

Психологія кольору заснована на ментальному і емоційному впливі кольорів на зрячих людей у всіх аспектах життя.

Сприймання кольорів, що виникає в очах і в свідомості людини, несе в собі смисловий зміст для людини. Однак чітке розрізненням кольорів обумовлюється лише завдяки порівнянням і контрастам. Сприйняття кольору є реальністю психофізіологічною, на відміну від його фізико-хімічної реальності [36].

Також часто відзначаються психологічні ефекти кольору, так як він відноситься до двох основних категорій: теплого і холодного. Теплі кольори – такі як червоний, жовтий і помаранчевий – можуть викликати найрізноманітніші емоції, починаючи від комфорту і тепла до ворожості і гніву. Холодні кольори – такі як зелений, синій і фіолетовий – часто викликають почуття спокою і смутку.

Сприйняття та подальший вплив кольору є складним процесом, який залежить від різних психологічних аспектів та базується на фізіологічних особливостях центральної нервової системи та її типу. Василь Кандинський в своєму навчальному курсі робить акцент на фізичних основах кольорового порядку, досліджуючи насамперед кольоровий тризвук жовтий – червоний – синій, відображенням якого є три основні форми: квадрат, трикутник, коло, які акцентують увагу на просторовій і психологічній дії окремих кольорів. Жовтий колір позначає активність та динаміку. Синій, протилежний жовтому, позначає відчуття холоду та заспокоєння. Червоний колір є гарячим та збуджуючим. Білий і чорний є нейтральними кольорами: білий символізує можливість формування нового кольору, а в свою чергу чорний навпаки позначає поглинання та затемнення [1].

У XX столітті дослідники проводили безліч експериментів, спрямованих на з’ясування особливостей сприйняття кольорів та фактору впливу кольору на психічний стан людини.

Зокрема, Вальтер Хесс зауважував важливий зв'язок впливу кольору на організм і нервову систему людини. Червона частина спектра пробуджує почуття людини, а синя частина навпаки охолоджує та заспокоює нервову систему. Зелений колір своїм впливом може знижувати тиск та ефективно заспокоює нервову систему. Його добре застосовувати у випадках нервового збудження. Помаранчевий колір є стимулюючим та активізуючим, тим самим збуджує нервові клітини та може підіймати кров'яний тиск. Жовтий є психічним стимулятором, викликаючи почуття тепла або попередження, в залежності від типу нервової системи. Пурпурний колір поєднує в собі стимулюючий ефект червоного і тонізуючий ефект синього.

І. Іттен наводить дані про відмінність в суб'єктивній оцінці температури навколишнього середовища на 5-7о за шкалою Фаренгейта в кімнатах, забарвлених в синьо-зелений в порівнянні з червоно-жовтим. В останньому випадку люди в меншій мірі відчували зниження температури [36]. Про різний вплив середовища, пофарбованої теплою рожево-фіолетовою і холодною синьою фарбою, свідчать дані Хаміда і Ньюпорта [83]. В їх експериментах вимірювалися відмінності в моторній активності і настрої 6 дошкільнят, які протягом тижня перебували в цих різних колірних умовах, а також в приміщенні, пофарбованому в сірий колір (контрольний замір). Фізична сила замірялася ергонометром, а настрій – експертною оцінкою малюнків. В умовах «теплого» забарвлення приміщення діти проявляли більшу силу і більш позитивний настрій, ніж в «холодного». [75].

Згідно до експерименту, цікавим є факт, що люди, які живуть в холодному кліматі на півночі, намагаються заповнити нестачу сонця і в житлі частіше використовують теплі кольори. Люди, що живуть на півдні, де багато сонця, намагаються і в одязі, і в інтер'єрі використовувати холодні або нейтральні кольори. Рудоволосі люди вважають за краще носити одяг

холодних відтінків – синьо-фіолетове, синьо-зелене, тобто кольори, додаткові до помаранчевого, червоно-помаранчевого [76].

Властивості кольорів ще використовується сьогодні як цілісне або альтернативне лікування за допомогою психічного впливу на фізіологічний стан людини: червоний колір використовується для стимуляції тіла і розуму, а також для збільшення кровообігу; жовтий колір стимулює нерви і очищає тіло; помаранчевий використовується для зцілення легенів і підвищення рівня енергії; синій колір заспокоює і лікує біль; відтінки індиго полегшують проблеми зі шкірою.

Вплив кольору на психологічний і фізіологічний стан є лише одним аспектом складних відносин між кольором і людиною. Іншим аспектом цих відносин, який згадується набагато рідше, є однаково Регулярний вплив психічного стану на сприйняття колірної гами (кольору) навколишнього світу. Згідно з більш сучасними даними Дорофєєвої Е.Т., при підвищенні чутливості до червоного демонструється переважання стенічних (радість, гнівливість), при зниженні – астенічних (тужливість, страх) емоцій. Якщо спостерігається підвищена чутливість до синього кольору, це означає негативність емоцій (туга, душевний дискомфорт), а якщо знижена чутливість, то це означає позитивність емоцій (радість, благодушність). Знижений рівень чутливості до зеленого кольору та його відтінків пов'язана з наростанням внутрішньої напруги та тривожності (гнівливість, дратівливість, душевний дискомфорт). За умовою високої чутливості до червоного кольору, а найменшої до синього, можна спостерігати радісний настрій, а за зворотне співвідношення відображає печаль, тужливість, смуток [31].

Таким чином, колір має великий вплив на психічний та фізіологічний стан людини. Теплі та холодні відтінки кольорів по-різному впливають на людину, шляхом виклику стійких асоціацій у підсвідомості та підвищення або пригнічення нервової активності людини. Тому, важливо правильно класифікувати кольорову гаму на групи, для точного відстеження впливу та взаємозв’язків кольорів та їх відтінків.

1.5. Проблема класифікації системи кольоропозначень

Проблема кольору, колірної перцепції і колірної символіки вже давно привертає увагу представників різних галузей науки – етнографів, антропологів, філософів, психологів тощо. Дослідників спочатку хвилювало питання про природну сутність колірних категорій, про те, як вони відбиваються в людській свідомості і як корелюють один з одним. У зв'язку з такою постановкою проблеми з'явилася ціла наука про колір – кольорознавство або хроматологія (від гр. Chroma (chromatos) – колір, logos – поняття, вчення).

Класифікація кольоропозначень – одна з найбільш складних проблем як в хроматології, так і в лінгвістиці. Дослідники нерідко замислюються над питанням: чи здійснено повний опис імен кольору. Зокрема, психолінгвісти А.В. Міхєєв, Р.М. Фрумкіна наполягають на тому, що в науковій літературі не існує такого опису імен кольору, яке можна було б назвати «системним» [15, с. 51].

Фрумкіна Р.М. поділяє кольори на дві категорії – хроматичні і ахроматичні. До хроматичних кольорів відносяться червоний, жовтий, помаранчевий, зелений, синій, фіолетовий кольори і всі їхні суміші. Хроматичні кольори ми бачимо індивідуально. До ахроматичних (які не мають кольору) відносяться білий, чорний і всі відтінки сірого, вони розрізняються лише по ступеню світлості. Людське око здатне розрізнити до 400 перехідних відтінків від білого до чорного. До основних характеристик кольору відносять: кольоровий тон, насиченість і ступінь світлості [71].

Більшість лінгвістів стверджує, що субстанція кольору не може бути визначена будь-якою системою координат, і що оптичний спектр континуальний: в ньому немає кордонів між окремими кольорами. Дійсно, не представляється можливим з точністю визначити, де закінчується блакитний і де починається синій. У кожного носія мови на цей рахунок може бути своя індивідуальна думка. Тому питання про межі колірного простору як і раніше

залишається відкритим. Незважаючи на такі труднощі в описі імен кольору, в науці здійснювалося чимало спроб класифікувати і систематизувати їх.

У лінгвістичній літературі кольоропозначення прийнято поділяти на основні кольори та їх відтінки. Поняття «основне ім'я кольору» вперше в науковий обіг ввели американські вчені Б. Берлін і П. Кей. На їхню думку, основне ім'я кольору (*basic colour term*) має володіти такими якостями [79 с. 41]:

1) ім'я кольору повинно складатися тільки з однієї морфеми (*green, red*);

2) колір, що позначається, не повинен бути відтінком іншого (наприклад, *scarlet* – багряний, відтінок червоного);

3) він не повинен ставитися лише до малої групі об'єктів (наприклад, *blond* – блондинистий, описує тільки волосся);

4) він повинен бути широко вживаним;

Основні кольоропозначення, в свою чергу, діляться на:

- хроматичні, які називають сім кольорів райдужного спектра;
- ахроматичні *(білий, сірий, чорний*) [41].

Всі інші кольоропозначення називають відтінками. Вони розрізняються за способом передачі. Виділяють групу найменувань кольору, які передають відтінки кольору аналітично; серед них колірні прикметники:

1. вторинної номінації (*білосніжний, пісочний*);
2. без етимології, яка ясно простежується (*багряний*);
3. з обмеженою сполучуваністю (*русявий, карий)*;
4. запозичені кольоропозначення (*смарагдовий, індиго*);
5. термінологічні одиниці (*кобальт, ультрамарин*);
6. архаїзми та неологізми (*пепсин, кубовий*);
7. філологічні (*чорноти*).

Існує група відтінків кольоропозначень, які дають додаткові характеристики відтінків кольору:

- складні, з компонентами яскраво або світло, темно, тобто визначають інтенсивність кольорового забарвлення;
- двоскладні кольоропозначення, які формують назви змішаних кольорів або різнокольорових об'єктів: *синьо-рожевий, жовто-зелений* [71].

При описі найменувань кольору в лінгвістиці дослідники стикаються з цілою низкою проблем, але головною є проблема класифікації прикметників кольору. При спробі опису відносин між словами-кольоропозначенням в кількісній оцінці вчені наголошують на складності та навіть неможливості побудови опису на основі моделі тривимірного психологічного простору відчуття кольору, незалежно від метамови опису.

Дослідники зустрічаються зі складністю знайти єдиний принцип відбору та класифікації одиниць при побудові моделі смислових відносин кольоропозначень. Метод експлікації (роз'яснення) за подібністю є найуживанішим та найлегшим: підхід до вивчення подібності за змістом кольорів полягає в психолінгвістичному експерименті, коли носіям мови пропонується класифікувати набір слів, позначающих колір, та об'єднати їх в мікрополя за подібностю значень [71].

В результаті експерименту, проведеного і описаного Фрумкіною Р.М., отримано досить широкий спектр думок респондентів, так що, підбиваючи підсумок, визначається лише «середній арифметичний» результат, про функції частоти входження кольоропозначень в один і той же клас, в одне і те ж мікрополе [19].

Оскільки членам парадигми в ході експерименту запропонували розподіляти за принципом убування інтенсивності прояву кольорової ознаки, суперечливим зосталося питання про місце і роль абсолютного кольоропозначення. Усі учасники визнають центральну роль абсолютного кольоропозначення, або, за визначенням Фрумкіної Р.М., «основного імені кольору», але ж називаючи загальне поняття кольору, абсолютне найменування кольору не є домінантою ряду, побудованого за ознакою

інтенсивності, порівняйте: зелений – смарагдовий, червоний – багряний, синій – ультрамариновий, що не враховується, і ця невідповідність – одне зі слабких місць класифікації [35].

Ще більші складності виникали при спробі визначити співвідношення з певним класом найменувань кольору і місцем в парадигмі для тих колірних прикметників, які описують змішані кольори (бурий, оливковий, гірчичний тощо). Народжувалось питання, чи можна подібні кольоропозначення віднести до певного класу, або вони входять одночасно в кілька класів та яке їх місце в кольоровій парадигмі тощо.

Це питання не знайшло обгрунтування у науковій думці. Вчені визнають недоліки парадигм, зформованих за принципом визначення «середнього арифметичного» місця того чи іншого кольоропозначення в парадигмі. Пропонуючи випробуваним провести розподіл даних їм колірних прикметників на класи, виходячи з особистих уявлень, не обмежуючи кількість годин і об'єктів в них, ставлячи єдину умову – класи не повинні перетинатися, вчений доб'ється лише права судити про ступінь вживаності слова в мові, але не про структуру мікрополів, що включають кольоропозначення. У кожного носія мови – свій досвід, своє сприйняття світу, своє сприйняття кольору, своя оцінка побаченого, тому створити класифікацію кольоропозначень, що задовольняє всіх вчених, представляється неможливим [58].

Прикметники-колоратіви, які зустрічаються в сучасній українській і англійській мовах, розділяються на певні групи:

1) прикметники з обмеженою сполучуваністю (*карі очі*);

2) неологізми і архаїзми (*бурштиновий, смарагдовий*);

3) прикметники, які мають другу назву (*лимонний/ lemon, персиковий/ peach*);

4) прикметники без чітко вираженої етіології (*вороний*);

5) запозичені назви кольорів (*індиго, оливковий, хакі*);

6) термінологічні (*кобальт, аметист*);

7) індивідуально-авторські прикметники [55].

Іваровська В.І. виділяє десять основних кольорів: білий, червоний, синій, зелений, жовтий, коричневий, сірий, чорний, помаранчевий, фіолетовий. Дослідниця взяла за основу своєї класифікації польовий принцип поділу кольорів. Це означало, що всі перераховані кольори мають можливість входити до складу інших кольорових полів [20].

З лексико-семантичного боку кольоропозначення можна розділити на загальновживані (узуальні) та індивідуально-авторські (оказіональні).

Серед однослівних назв кольорів вирізняють такі види:

1. непохідні слова, які можуть бути представлені прикметниками і іменниками: *brown, mauve*.

2. Похідні або деривати:

1) морфологічні деривати: *silvery;*

2) складні слова, що мають дві й більше основ або слів: *bittersweet, grey-haired, snow-white, flesh-coloured.*

3) складно-похідні слова, створені шляхом складання коренів і деривації: *firecracker*.

Як вже було зазначено, психологічна класифікація кольорів поділяє кольори на дві групи: теплі та холодні. Теплі кольори (червоний, жовтий, помаранчевий) є активізуючи ми та стимулюючими кольорами, вони збуджують процеси центральної нервової системи людини, тим самим викликаючи певні емоції та асоціації. Холодні кольори (синій, фіолетовий, чорний) є пасивними, вони мають послаблюючий ефект для психологічного стану людини, тому що співвідносяться з процесами дисиміляції та заспокоєння активності нервової системи. Варто зазначити, що зелений колір має здатність входити до обох груп, він має статус перехідного, адже може розбавляти теплі та холодні кольори, або в залежності від ситуації стимулювати чи розслабляти нервову діяльність. [2, с.58].

Окрему групу кольоропозначень складають такі, в основі яких лежить лексико-семантичний спосіб створення, переважно метафора. Іванова Ю.В.

розглядає кольоропозначення зі структурної точки зору, поділяючи їх на прості і складні. До простих можна віднести основні кольори: white, black, blue і інші [17].

Складні кольоропозначення формують відтінки прикметників, які поділяють на такі типи:

- складно-похідні одиниці: *purple-stemmed, white-tailed, blackscarved*;
- складно-похідні одиниці компаративного характеру з іншим компонентом: *wheat-colored, whisky-colored*;
- складні компаративні одиниці, що об’єднані за критерієм подібності з певним предметом: *earth-brown, pineapple-yellow*;
- складні прикметники, сформовані шляхом поєднання двох простих кольорів: *yellow-green, scarlet-red.*
- складні прикметники з двома компонентами, перший позначає колір, а другий конкретизує його властивість, найчастіше інтенсивність та насиченість: *dark blue, bright orange*.

Кольоропозначення, що складаються з декількох компонентів, формуються завдяки наступним способам утворення:

1) синтаксичний спосіб утворення, який поєднує колір та певний об’єкт (*tea ros*e «чайна роза», *coral sunrise* «кораловий схід»);

2) комбінований спосіб, що включає синтаксичний і лексико-семантичний способи, позначає метафоричне порівняння певної характеристики з іншим предметом (*garden green* «зелене листя», *sunny yellow* «сонячно-жовтий», *ruby red* «рубіновий») [18, с. 58].

Отже, питання класифікації кольоропозначень є актуальним і досі. У зв'язку з тим, що нові назви кольорів з'являються в ЗМІ, на сторінках сучасних художніх творів досить активно, часто важко класифікувати і упорядкувати цю лексичну групу слів. Відповідно, інтерес до вивчення кольоропозначень і власне кольору у всіх його проявах, не згасає, а спроби класифікувати ці слова вживаються всі частіше. Розглянувши різні класифікації кольоропозначень, можна зробити висновок, що і в українській,

і в англійській мовах з'являється безліч слів, які набувають вторинну номінацію кольору, переважно це назви найрізноманітніших відтінків будь-якого з основних кольорів.

Висновки до Розділу 1.

Під час аналізу теоретичних джерел дослідження кольоропозначень, ми прийшли до наступних висновків. Відмінною рисою концепту з компонентом «колір» є тісний взаємозв'язок мови і культури: поява нових концептофонів кольору в житті суспільства веде до виникнення концептів кольору в мові. У концептах з прикметником кольору простежується глибокий зв'язок з мовною свідомістю народу, нації, тим або іншим типом мовної особистості. Саме особистість може розглядатися в перспективі традиції народу, його етносу, історії і культури.

Феномен кольору є об'єктом вивчення в різних областях знання фізики, психології, лінгвістики, медицині, етнології, культурології, філософії, естетики та інших. Ця багатоаспектність свідчить про складність, багатовимірність поняття «колір». Кольорознавство та колористика стали основними розділами, вивчаючими різні аспекти кольоропозначень.

Сприйняття кольору суб'єктивно. З метою визначення переваг кольору в різні роки проводилися численні експерименти, особливо активно переваги кольору вивчалися англійськими психологами, зокрема У. Уінч. До сих пір проводяться всілякі експерименти в цій області. Вивчаються різні ступені впливу кольору в залежності від статі. Але не варто забувати, що дуже багато залежить від індивідуальних особливостей: характеру, виховання, територіального розташування. Стикаючись з будь-яким кольором у своєму житті неодноразово в різних предметних ситуаціях, людина виробляє своє ставлення до нього, що, безсумнівно, робить свій вплив на сприйняття конкретного кольору.

Лексико-семантичне поле кольору володіє складною і вельми своєрідною структурою, складові елементи якої пов'язані між собою

парадигматичними відносинами. Основу організації лексико-семантичного поля становлять впорядковані класи, лексичні парадигми різного типу, що структурують семантичне поле.

Питання класифікації кольоропозначень є актуальним і досі. У зв'язку з тим, що нові назви кольорів з'являються в ЗМІ, на сторінках сучасних художніх творів досить активно, часто важко класифікувати і упорядкувати цю лексичну групу слів. Відповідно, інтерес до вивчення кольоропозначень і власне кольору у всіх його проявах, не згасає, а спроби класифікувати ці слова вживаються всі частіше. Розглянувши різні класифікації кольоропозначень, можна зробити висновок, що наразі з’являється безліч слів, які набувають вторинну номінацію кольору, переважно це назви найрізноманітніших відтінків будь-якого з основних кольорів.

РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТ «КОЛІР» В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВНИХ КУЛЬТУРАХ

2.1. Семантичні аспекти спектру кольорів

На сучасному етапі розвитку мови лексика з компонентом «колір» загалом поповнюється завдяки новим складним назвам, які використовуються письменниками в художній літературі для змалювання портретів героїв, опису пейзажів, в публіцистиці для підсилення зорових образів, дизайні для забарвлення середовища, веб-дизайні для впливу на психіку, тощо. Семантико-граматична спільність об'єднує кольоропозначення літературної мови в семантичне поле. Оскільки семантичний зміст слова є обумовленим тими відношеннями, які складаються в сфері протиставлення одного слова іншим словам того ж поля, є можливим виділити семантичне поле назв кольорів.

Семантика спектру кольорів безпосередньо пов'язана з семантикою самого предмета, кольорову ознаку якого вона передає, а також знаходиться під значним впливом різних чинників, зокрема психологічної значущості, фізіологічних особливостей сприйняття кольору, культурних потреб носіїв мови при номінації колірного простору [59].

Будь-яке слово сучасної мови пройшло декілька етапів «семантичної історії», тобто становлення значення, відстеження змін значення певного слова дає людині безпосередню уяву про початковий сенс, зумовлений тими чи іншими культурними факторами. Так, ми розглянемо культурно-історичні зміни семантики кольоропозначень в англійській та українській мовах.

2.1.1. Семантичне поле чорного, білого, червоного, зеленого, синього, жовтого кольорів в англійській мові.

У різних мовах налічується неоднакова кількість лексичних одиниць на позначення кольору. Так, в англійській мові існує шість основних базових

кольорів, які позначаються такими лексичними одиницями: *black, white, red, green, blue, yellow*.

Ядро лексико-семантичної групи значень чорного кольору («*black»)* становлять значення *«зло, немилість, нещастя, смерть, невідомість, печаль, містика»*, тобто переважають негативні конотації [80]. На периферії знаходяться значення «*багатство, успіх*». В англійській мовній культурі цей колір має значення *«містичний»*, що знайшло відображення у виразі «*to black out»* – засекретити. Яскравим прикладом цього значення є вираз «*a black horse»* – темна конячка, що означає наявність секретів, які приховує людина.

В англійській мові ми знайшли багато інших термінів, що містять кольоропозначення *«black»* з негативною семантикою: *«black as sin»* – дуже похмурий, *«black dog»* – кепський настрій, «*black eye*» – сором, *«black humour»* – чорний гумор, та ін.

Ставлення до чорного та білого кольорів у більшості культур схоже, адже білий колір – колір дня, а чорний – колір ночі. Звідси йди зв'язок цих кольорів з добром та злом.

На противагу чорному кольору білий («*white*») – є символом добра, миру, невинності. Саме тому білий прапор став символом капітуляції та добрих намірів, це значення білого кольору також було використано для знаку Міжнародної жіночої християнської організації – білої стрічки.

Символізм білого кольору пов'язаний із значенням чистоти простежується і у виразах «*white name»* – незаплямована репутація, *«to white wash»* (somebody/something) – відмити, відчистити (переносне значення виразу «виправдовувати»), «*white sheet»* – покаянний одяг*, «to stand in a white sheet»* – публічно каятися*, «white hat»* – хороший хлопець [84].

Кольоропозначення «*white»* вживається як в українській, так і в англійській мові у значенні «*чистий*»: білоручкою називають людину, яка боїться або цурається брудної роботи. В англійській мові знаходимо вираз «*white collar»* – «білий комірець» – так американці та англійці говорять про людину, що працює в офісі. З цього значення сформувався вираз «*white-collar*

crime» – злочини, вчинені працівниками офісу, безпосередньо пов'язані з їх професійними знаннями та вміннями: шахрайство з цінними паперами, незаконний переказ коштів тощо.

Але білий колір також має й негативну семантику в англійській мові: *«white lie»* – брехня заради блага, *«white liver»* – труслива людина, *«to show the white feather»* – струсити.

У непрямому значенні прикметник «*white*» в англійській мові вживається для відображення психо-фізичного стану людини: *«to be white as sheet»* – білий (блідий), *«to be white-hot»* – бути дуже розлюченим, *«a snow-white» – білосніжний (шкіра)*, «*turn as white as aghost*» – побіліти від страху [49].

Червоний колір (*«red»*) є найбільш популярним та часто вживаним в англійській мовній культурі. Саме червона троянда – є національною емблемою Англії, цей символ відходить ще до часів тридцятирічної війни династій Ланкастерів та Йорків. Якщо звернутися до історії, можна дізнатись, що у 12 сторіччі англійський король Річард Левове Серце обрав святого Георгія своїм покровителем та захисником, у якого був щит червоного кольору як символ смерті за свою віру. Цей колір король обрав й для прапорів свої кораблів, та й у сьогоденні англійські солдати носять червону форму («*red coat*»).

Зважаючи на особливості клімату Англії, густі тумани та дощі, усі почтові скриньки, клумби, телефоні будки, автобуси пофарбовані у червоний колір, адже він є дуже яскравим та привертає увагу.

Ставлення до *червоного* кольору англійців відображається , звичайно ж, і у мові, воно має декілька значень. З точки зору позитивної семантики червоний колір використовується у значенні радість, свято, життєві сили та бурхливі емоції: *«a red letter day»* – особливий, святковий день, *«red-blooded»* – сильний, хоробрий, *«to paint the town red»* – веселитися, розважатися [80].

Негативна семантика цього кольору пов'язана з небезпекою, кров'ю, осудливими емоціями: *«to see the red light»* – відчувати наближення

небезпеки, «*to catch someone red-handed»* – спіймати когось на гарячому, «*the red light»* - червоне світло (символ заборони).

Кольоропозначення «*red*» може також виражати емоційний стан людини: *«red in face»* - засоромлений, *«to give someone a red face»* - присоромити кого-небудь, тощо. Червоний символізує гнів і в англійській мові знаходимо словосполучення на позначення цього стану з різними мірами вияву ознаки: «*waving a red flag in front of a bull» – сердити когось, провокувати;* «*see red»* – розсердитися, *«to become red in face»* – ставати розлюченим [84].

*Зелени*й колір («*green*») в англійській культурі асоціюється з розквітом та стабільністю, а також матеріального блага.

Особливо яскравий символізм цього кольору виявляється в значенні здоров'я та молодості: *«to be in the green»* - бути енергійним, *«to keep the bones green»* - мати гарне здоров'я, «*in the green wood»* – у розквіті сил, *«green old age»* – здорова або щаслива старість.

Зелений колір нагадує про юність, цвітіння, надію та радість, також вживається на позначення молодості і пов'язаної з ним недосвідченості: «*green years»* – дитячі роки, «*to see green in one's eye»* – вважати когось дурним. У цьому ж значенні колоронім вживається у складі терміна з галузі економіки *«green labour»* – праця недосвідчених працівників, за яку платять менше, ніж кваліфікованим працівникам.

Крім цього, *зелений* колір («*green*») може символізувати невдачу та невдоволеність в англійській лінгвокультурі: *«the grass is greener on the other side of the fence»* – думати, що в інших краще, *«the rub of the green»* – невдача. Часом значення дозволу або свободи також властиве зеленому кольору: «*to give smb the green light*» – дозволити комусь щось [80].

Синій колір («*blue*») належить до пасивного ряду кольорів, який заспокоює та навіть наводить тоскливість. В англійській культурі цей колір символізує мир, чесність, довершеність. Важливо зазначити, що

кольоропозначення «*blue*» часто асоціюється з благородним аристократичним походженням *(«blue blood»*).

Найчастіше в англійській мові цей колір вживається на позначення суму, смутку: «*to be in the blues», «to get the blues»* – нудитися, хандрити, засмутитися, бути в пригніченому стані. Вони є основою інших словосполучень на зразок: «*see through blue glasses»* – сумувати [84].

Для англійців *синій* колір асоціюється ще й зі страхом та несподіванністю*: «in a blue funk»* – в паніці; «*blue fear»* – сильний страх, *«out of the blue»* - дуже несподівано.

У позитивному значенні *синій* колір може використовується для позначення молодості: *«the blue of the plum»* – молодий, чарівний.

Цікавим є вираз *«blue stocking»*, який виник в Англії XVII століття, коли один суспільний діяч почав носити сині панчохи замість модних, на той час, чорних. Наразі цей вираз характеризує жінку, яка є педантичною та розумною, але позбавлена жіночності та чарівності.

В англійській мові жовтий колір (*«yellow»)* допомагає створити яскраві зорові образи. Найчастіше кольоропозначення «жовтий» в англійській мові порівнюють або асоціюють з предметами, які мають такий колір. Наприклад, з дорогоцінним металом золотом («*as yellow as gold»*), або з фруктом жовтого кольору *«lemon yellow»,* такі вирази часто вживаються при описі предметів для передачі інтенсивності та насиченості жовтого кольору. Лексичні конструкції, в яких жовтий колір асоціюється з представниками тваринного світу є найчисельнішими. Наприклад: *«as yellow as a crow's foot»* (жовтий як гусяча лапка) та рослинами, налитими сонцем злаками – *«as yellow as a dandelion»* – жовтий як соняшник*; «as yellow as corn»* – жовтий як цвітіння кукурудзи. Також дуже часто англійці використовують жовтий колір для порівняння з небесними світилами – сонцем, місяцем чи їхнім світлом або променями («*as yellow as the sun/full moon»* – жовтий як сонце або луна).

Історично для англійців кольоропозначення «*yellow*» було символом хвороби жовтої лихорадки, саме тому за традицією на кораблях підіймався жовтий прапор *(«the yellow Jack»)* під час епідемій.

Варто згадати відомий вираз з цим кольором, який запозичили в свою мову багато країн – «*the yellow press*». Це словосполучення сформувалось завдяки малюнкам хлопчика у жовтій сорочці з різними веселими надписами у газеті «The World». Негативного відтінку семантиці цієї фрази надав в 1896 році редактор іншої відомої газети, принизливо обізвавши газету з цими малюнками «жовтою пресою».

З негативної точки зору, жовтий колір (*«yellow»)* може мати значення зради, боягузтва, трусливості: «*to have a yellow streak down smb's back»* – бути лякливим, «*to turn yellow»* – злякатися, «*a yellow streak»* – малодушність, боязкість, зрадливість, «*to have a yellow belly»* – боятися, «*to be yellow-bellied»* – бути боязким. Цей колір притаманний словосполученням для характеристики жалюгідної, підступної людини: «*a yellow dog»* – негідна людина.

Одне із символічних значень кольоропозначення «*yellow»* у англійській мові – старість. Знаходимо відповідний приклад у словосполученні «*the yellow leaf*» – старість [80].

Отже, можна сказати, що в англійській мові категорія кольору відіграє важливу роль. Кольори стали вживатися як у прямому, так і переносному сенсі для характеристики простору й часу, опису об'єктів матеріальної дійсності, відображення рис характеру людини, віку, а також психофізичного стану людини. Все це обумовлюється сталими асоціаціями в мовній картині світу, які напряму пов'язані з національно-культурними та історичними особливостями країни.

2.1.2. Семантичне поле чорного, білого, червоного, зеленого, синього, жовтого, блакитного кольорів в українській мові

В українській мові існує сім основних базових кольорів (чорний, білий, червоний, жовтий, синій, блакитний, зелений).

Як елемент культури кольоропозначення «*чорний*» символізує траур, морок та смерть. *(«чорна тиша», «чорна надія», «чорний біль», «чорна меланхолія»).* У деяких випадках семантика кольоропозначення «чорний» може змінюватись на нейтральний відтінок – «*чорна робота*», що означає «важка праця». З позитивного боку, чорний колір використовується для зображення багатства та родючості: «*чорна земля*» – плодовита земля.

Лексико-семантичне поле чорного кольору включає у себе лексеми, які виражають певні ідеали краси людини, що склалися історично: «*чорноока красуня», «чорнобровий, чорновусий хлопець*». Побачити чорний колір у цьому значення можна звернувшись до українського фольклору: *«Чорнії брови, карії очі; темні як нічка, яснії як день…»* (народна пісня).

Варто зазначити, що опозиція чорного та білого кольорів також є важливою ланкою української культури. Цей контраст використовується для підкреслення та підсилення протиставлення добра та зла *(«на білому світі чорно, чорніла світанкова пітьма»*), а також ці кольори активно використовуються у вишиванках – традиційних вбраннях українців.

Основне значення кольоропозначення «*білий»* – добро, чистота, невинність («*біла лебідка*» - молода невинна дівчина) [67]. Цей колір може використовуватися для позначення психо-емоційного та фізичного стану: «*білий, мов полотно*», «*білосніжний», «побіліти від страху»*. Білий вживається в українській мові у значенні «*чистий*»: *«білоручкою»* називають людину, яка боїться або цурається брудної роботи.

У негативному сенсі *білий* колір може виражати хворобу («біла смерть»), тому що червоний колір обличчя асоціюється із здоровим румянцем, а біле обличчя з хворобливим станом. До того ж, вмерлу людину перед захованням одягали в білий одяг – саван.

В українській розмовній мові широко розповсюджений вираз «*білий і пухнастий»*, який найчастіше вживається з відтінком іронії у значенні невинної та не причасної людини. Вираз *«біла ворона»* вживається на позначення незвичайної особи, що вирізняється з-поміж інших, адже ці птахи бувають лише чорними.

Червоний колір займає важливе місце в українській мовній культурі. Український народ здавна пов'язував цей колір зі святом та веселощами, символізувавши свято й урочистість. Наприклад, усім відомий вислів «*червоний день календаря»*, що означає «*свято, вихідний день*». Національні та релігійні свята дійсно позначаються червоним у всіх календарях. Впродовж багатьох століть українці використовували червоний колір для оздоблення святкових тканин, червоного кольору шилась й весільна сукня нареченої. Червоний колір є кольором спілих ягід у природі, а «*червона калина»* є символом України.

Великий спектр емоцій може бути викликаний червоним кольором. Цей колір часто пов'язують з любов'ю та пристрастю. Кожному українцеві знайомі слова з пісні *«червоний – то любов, а чорний – то журба»*, схожі словосполучення знаходимо і в рядках інших пісень *«червоная ружа – то любов».*

Синонімом кольоропозначення «*червоний»* є «*красний»*, який у старослов'янській мові мав значення **«***красивий***»,** тому в українській мові активно вживаються вирази «*красна дівиця», «красний молодець», «красне слівце»* [33]. Інше значення червоного кольору - небезпека, попередження про загрозу, символ вогню: «*пустити червого півня»* – означає «вчинити пожежу, навмисне підпалити».

В українській мовній культурі кольоропозначення *«жовтий»* може символізувати розлуку, тому він має традиційно-символічне звучання («*жовті квіти*» - до розставання). Асоціації пов'язані з почуттям тривоги, остороги, передчуттів властиві жовтому кольору.

Історично, *жовтий* колір уособлювали з сонцем («*жовте світило*») та божественною енергією, саме тому в золотих або жовтих ризах правлять у церквах службу на свята та по неділям.

Синонімом прикметника «*постарілий*» в українській мові є прикметник «*зів'ялий»*, що асоціюється з жовтим листям та відноситься до лексико-семантичного поля жовтого кольору [33]. Це значення виражається в українській лінгвокультурній традиції за схожими зовнішніми ознаками: колір в'янучих рослин; колір старого паперу; колір неякісної їжі; колір старої шкіри; нездоровий колір обличчя: «*в очах жовтіє»* – стає погано від болю.

Разом з тим, дієслово *«жовтіти»* означає не тільки відмирання рослинності, але й навпаки дозрівання плодів та злаків: «*жовті поля пшениці*», саме це значення жовтого кольору відображає національний прапор України. Хоча в українській мові знаходимо антонімічне процесу дозрівання значення: «*жовтороте пташеня»* – недосвідчена людина.

Жовтий колір в негативному забарвленні із золотом та жадібністю («*жовтий диявол*» - «золото, що поневолює людей»).

Кольоропозначення «*синій»* вживається в українській літературній мові у двох варіантах – *«блакитний»* та власне *«синій»*. В українській мові цей колір символізує мрійливість, щастя – «*синій птах»* (символ щастя). Блакитний є кольором неба, він відображує почуття безмежності. Саме у цьому значенні був використаний блакитний колір на прапорі України. Кольропозначення «*синій»* входить до складу метафоричних словосполучень, що виражають печаль, тоскливість: «*синій смуток», «синій сум», «синя омана», «синя радість (в очах)»* [67].

Також цей колір асоціюється з природними силами води та неба: *«синій туман», «синій клекіт моря», «синя тиша озер», «синя дрімота природи»*, *«синій шум води»*.

Блакитний колір також може символізувати надії та мрії – «*блакитна мрія*» – нездійснена мрія. Як і в англійській мові, кольоропозначення

«*блакитний*» використовується для позначення аристократичного походження «*блакитна кров у жилах*».

В українській мові зелений колір («*green*») символізує природу, життя, молодість. Зелений колір викликає асоціації із свіжістю зелені та оновлення природи, тому нагадує про юність, життєву енергію, цвітіння, радість та натхнення. Інколи також вживається на позначення молодості і пов'язаної з нею недосвідченості «*молодий-зелений», «зелений виноград»* – так кажуть про недосвідчену молодь [33].

У негативному значенні зелений використовується для позначення рис характеру, стану людини та позначення простору і часу: «*зелена нудьга*» - невесело, тоскно; «*зелена жаба*», *«позеленіти від жадібності*» - *скупість, жадність; «до зелених віників»* - дуже далеко*; «як пекло позеленіє»* - ніколи або через великий проміжок часу.

Таким чином, проаналізувавши особливості семантики кольоропозначень в українській мові, можна сказати, що на відміну від англійської мови, в українській існує сім базових кольорів, назви яких здатні набувати переносних значень і навіть символічного уживання. Значення кольорів вирізняються глибинною семантико, сформованою під впливом індивідуального, культурного, естетичного та історичного осмислення.

2.2. Символіка кольору в літературних творах як відображення національної картини світу

Колористика є невід'ємною складовою культурної свідомості нації, адже кольори грають важливу роль у національній картині світу різних країн. Мова є відображенням культури, тому завдяки їх взаємозв'язку зберігаються культурно-історичні особливості народу, національні традиції, звичаї, світогляд.

Символіка кольорів складалася поетапно, кожна історична епоха впливала на символізм того чи іншого кольору, певне покоління народу привносило нове значення у вже добре знаний колір. Також мало місце

запозичення значень кольорів під впливом певних сусідніх народів, тому один колір може мати не тільки близькі значення, а навіть протилежні.

Кольорова ознака в тексті створює можливість актуалізації якогось значення в даній конкретній ситуації, реалізуючи смисловий потенціал жанру й одночасно вказуючи на постійні асоціативні зв'язки з іншими значеннями, в контексті яких образ і виступає як символічний [78, с. 46]. Прикметники кольору в особливому нетиповому використанні («*чорне сонце», «біла смерть»*) формують поетичний образ, який має певну стилістичну функцію й художню роль.

У літературних творах спостерігається потреба у використанні конкретних кольоропозначень замість абстрактних. Письменники часто змінюють назви кольорів, надають їм додаткового значення, іноді дуже несподіваного, вони намагаються за допомогою кольору впливати на читача, підсилювати емоційні ефекти та зорові образи.

Отже, кольоропозначення у сучасній мовній картині світу зумовлюється багатьма чинниками: культурно-історичними, суспільно-політичними, індивідуально-психофізіологічними, художньо-виражальними, вони зумовлені традиціями народу-носія мови.

2.2.1. Лексико-семантичне поле кольору в розповідях «Маска червоної смерті», «Падіння дома Ашерів», «Чорний кіт» американського письменника Едгарда Алана По

Едгар Алан По (Edgar Allan Poe (1809 – 1849)) – відомий американський поет, прозаїк, критик, редактор. Едгар По є одним із представників американського романтизму, та нині вважається класиком світової літератури. Митець є визнаним зачинателем детективного жанру і першим американським письменником, який почав працювати у жанрі короткої новели. Його перу належать такі твори як: «*Падіння дома Ашерів*» («*The Fall of the House of Usher*», 1839), «*Маска Червоної Смерті*» («*Masque of the Red Death*»), «*Провалля і маятник*» («*The Pit and the Pendulum*», 1842),

«*Чорний кіт*» («*The Black Cat*», 1843), «*Овальний портрет*» («*The Oval Portrait*», 1842), «*Таємниці Марі Роже*» («*The Mystery of Marie Roget*», 1842), «*Викрадений лист*» («*The Purloined Letter*», 1844) та інші.

«Маска Червоної Смерті» («Masque of the Red Death», 1842) – одна з відомих новел письменника, що користується популярністю серед читачів та дослідників літератури.

Сюжет новели розгортається навколо епідемії чуми, які забирає тисячі життів у короткий термін. Мешканці невеличкого містечка помирають кожен день, а принц Просперо та його наближені вирішують заховатися в замку та перечекати час нашестя хвороби. Твір, на наш погляд, є певним екзистенційним поглядом людини на світ і на саму себе у певні «межові» періоди життя. Гра із життям і смертю – один із основних мотивів новели, оскільки герої намагаються побороти смерть усіма доступними засобами. Художній час в новелі характеризується конкретністю та символізмом, а фабульний час у новелі тісно переплітається із сюжетним, і, хоча ґрунтується на реальному перебігу подій, однак ускладнюється наративними прийомами (описи кімнат, що мають різний колір тощо), котрі уповільнюють, призупиняють, або і загалом, переривають сюжетний час.

Кольоровий символізм чітко простежується у новелі при описі кімнат, які представлені в тексті, розміщення яких нагадує лабіринт, з якого немає виходу. *«Here the case was very different, as might have been expected from the duke's love of the bizarre. The apartments were so irregularly disposed that the vision embraced but little more than one at a time. There was a sharp turn at every twenty or thirty yards, and at each turn a novel effect. To the right and left, in the middle of each wall, a tall and narrow Gothic window looked out upon a closed corridor which pursued the windings of the suite…»* [86, с. 80].

Кімнати в замку розташовані зі сходу, де встає сонце, зароджується життя – на захід, де сонце заходить, затухає. Відповідно, і колір кімнат символізує різні етапи людського життя.

Автор досить детально описує обстановку кожної кімнати: «*That at the eastern extremity was hung, for example in blue - and vividly blue were its windows. The second chamber was purple in its ornaments and tapestries, and here the panes were purple. The third was green throughout, and so were the casements. The fourth was furnished and lighted with orange – the fifth with white – the sixth with violet. The seventh apartment was closely shrouded in black velvet tapestries that hung all over the ceiling and down the walls, falling in heavy folds upon a carpet of the same material and hue*» [86, с. 80].

Лексико-семантичне поле синього кольору включає в себе периферійні кольори, такий як блакитний та фіолетовий. Блакитна кімната, що знаходиться в східній частині належить самому принцу, адже з давніх часів блакитний був кольором знаті в американському суспільстві. Цей колір символізує невинність, невідомість, життєрадісність. Можна сказати, що цим кольором автор позначив зародження життя людини.

Наступна кімната – фіолетова, поєднання синього та червоного говорить про початок росту та розвитку. Колір третьої кімнати – зелений, семантичне ядро якого уособлює «весну» життя, молодість, свіжість та оновлення. Пофарбувавши кімнату в помаранчевий колір, автор позначає зрілість особистості, недаремно цей колір викликає асоціацію з осінню та заходом сонця, тому що цей період життя характеризується духовною сталістю та самоствердженням людини. Цей колір є похідним від поєднання жовтого та червоного кольорів. Білий, наступний колір, символізує вік, чистоту та мудрість. Бузковий колір, який відноситься до лексико-семантичного поля синій, в дану випадку символізує мрійливість та ностальгію, тому що людина вже пройшла значні періоди власного життя, а тепер вона надається спогадам минулих часів. Нарешті чорна кімната, колір якої завжди символізує траур та смерть. І у новелі письменник зображує поєднання чорного оздоблення кімнати із багряними, «густого кольору крові» вікнами, асоціюється з кров'ю та страхом.

Червоний і чорний кольори зближаючись, символізують тандем смерті і темряви, що у новелі уособлюється через образ сьомої кімнати: «*But in this chamber only, the color of the windows failed to correspond with the decorations. The panes here were scarlet – a deep blood color*» [86, с. 81]. Багряний колір («*scarlet*») відноситься до лексико-семантичного поля «червоний» та є найбільш яскравим відтінком червоного кольору. Цей колір збуджує свідомість та сприймається як загроза та агресія.

Наявність семи кімнат є певною алегорією життя, тому й придворні не входять у чорну кімнату, яка стає у новелі символом смерті. Червона смерть проходить через усі кімнати кольорів «життя», від народження і до смерті. Просперо теж рухається цим шляхом, намагаючись наздогнати незнайомця у масці «червоної смерті», який неочікувано потрапив на бал-маскарад. *«He bore aloft a drawn dagger, and had approached, in rapid impetuosity, to within three or four feet of the retreating figure, when the latter, having attained the extremity of the velvet apartment, turned suddenly and confronted his pursuer. There was a sharp cry – and the dagger dropped gleaming upon the sable carpet, upon which, instantly afterwards, fell prostrate in death the Prince Prospero»* [86, с. 86].

Його наближені також заходять у чорну кімнату, щоб знищити незнайомця, і також помирають. «*Then, summoning the wild courage of despair, a throng of the revellers at once threw themselves into the black apartment, and, seizing the mummer, whose tall figure stood erect and motionless within the shadow of the ebony clock, gasped in unutterable horror at finding the grave-cerements and corpse-like mask which they handled with so violent a rudeness, untenanted by any tangible form»* [86, с. 86].

Кімнати як символ людського буття автором детально прописуються: «*There was much of the beautiful, much of the wanton, much of the bizarre, something of the terrible, and not a little of that which might have excited disgust. To and fro in the seven chambers there stalked, in fact, a multitude of dreams. And these – the dreams – writhed in and about, taking hue from the rooms, and causing*

the wild music of the orchestra to seem as the echo of their steps» [86, с. 82]. Маска Червоної смерті – це символ, що є вічним і абсолютним, і символізує неминучість, від якої не втекти. Цікаво, що принца Просперо новина про незнайомця у новій масці застає у блакитній кімнаті, яка знаходиться із діаметрально протилежного боку до чорної кімнаті. Принц проходить за незнайомцем цілий цикл, який закінчується в останній кімнаті.

Отже, шлях героїв в новелі – це перехід від життя до смерті. У новелі «Маска Червоної Смерті» Едгара Аллана По з логічною послідовністю і поетичної переконливістю доводить читачеві, що страх смерті – найсильніше почуття, яке може відчути людина. Автор досить чітко вибудовує схему, де перетинається простір і час: кожен предмет або людина знаходиться у певному місці і в певний час, що автором зображено символічно. Показуючи рух «смерті», він називає кожну кольорову кімнату, через яку вона проходить: «*It was in the eastern or blue chamber in which stood the Prince Prospero… he made his way uninterruptedly… through the blue chamber to the purple chamber – through the green to the orange – through this again to the white – and even these to the violet*» [86, с. 85]. Можна сказати, що у даному творі автор активно використовує не тільки основні кольори (червоний, зелений, білий, чорний, помаранчевий), але й похідні кольори та відтінки (бузковий, фіолетовий, багряний).

Аналіз використання певних кольорів у новелі «Маска Червоної смерті» можна представити графічно (див. діаграма 1):

Діаграма 1

Репрезентація кольорів у новелі "Маска Червоної Смерті"

«Падіння дома Ашерів» («*The Fall of the House of Usher*» (1839)) – не менш відома розповідь Едгара По. Цікаво, що англійське слово *fall*, крім «*падіння*», має значення також «*гріхопадіння*», що загальновідомо завдяки біблійній фразі: «*The Fall of Adam»,* тобто *«гріхопадіння Адама»*. Отже, назва твору містить в собі смисли падіння і гріхопадіння деяких перших, вищих людей – Ашерів. Головний герой – оповідач, приїздить до свого старого приятеля Родрика Ашера, у якого помирає сестра із загадкових причин. Похмура атмосфера затягує та пригнічує героя, аж раптом містичним образом воскресає померла. Наляканий оповідач не в змозі зрозуміти це та тікає подалі від того будинку.

Даний твір відрізняється вкрай глибоким символізмом, у тому числі і кольоровим. Вже на самому початку твору, коли автор описує околиці будинку, він задіює кольорові символи: «*I looked upon the scene before me – upon the mere house, and the simple landscape features of the domain – upon the bleak walls – upon the vacant eye-like windows – upon a few rank sedges – and upon a few white trunks of decayed trees – with an utter depression of soul which I can compare to no earthly sensation more properly than to the after-dream of the*

reveller upon opium…» [81, с. 3]. Автор хоче порівняти зовнішній вид дому із внутрішнім станом його мешканців, які є спустошениим та пригніченими.

Цікавим у творі є образ озера та символ чорної води. Вже само по собі архаїчне слово *tarn* («*озеро*») явно вказує на архитиповість цього образу. Вода ж у озері, як описує автор, чорна, непорушна, бездонна, зловісна, що вже має на увазі під собою негативний посил. В решті решт, підступна чорна вода і зловісна еманація підточує і підриває здоров'я всього роду Ашерів. «*I reined my horse to the precipitous brink of a black and lurid tarn that lay in unruffled lustre by the dwelling, and gazed down – but with a shudder even more thrilling than before – upon the remodelled and inverted images of the gray sedge, and the ghastly tree-stems, and the vacant and eye-like windows*» [81, с. 3].

Також символічним є опис родового замку, тут так само присутній не менш депресивний ахроматичний сірий колір, який автор використовує для підкреслення похмурої атмосфери: «*He said, obtained over his spirit – an effect which the physique of the gray walls and turrets, and of the dim tarn into which they all looked down, had, at length, brought about upon the morale of his existence*» [81, с. 4].

Криваво-червоний місяць *«blood-red»*, який сяяв під час падіння будинку Ашерів так само містить у собі певний сенс: *«The radiance was that of the full, setting, and blood-red moon which now shone vividly through that once barely-discernible fissure of which I have before spoken as extending from the roof of the building, in a zigzag direction, to the base»* [81, с. 4].

У новелі зустрічаємо і білий колір. Ми пам'ятаємо, що в деяких культурах (зокрема, на Сході) білий постає також символом смерті. У західній культурі в білий саван одягають покійників, тому білий теж нагадує про смерть.

Перш за все, варто підкреслити, що простір, пейзаж і ландшафт цієї новели повністю відображають зміни, що відбуваються з внутрішнім світом героїв. Навколо старого маєтку – непривітна і нескінченно жахлива місцевість. Оповідач заглядає в чорні води озера, розташованого поруч з

будинком, натякаючи на те, що вода немов затягує в свою безодню. Те ж саме відбувається і зі стінами маєтку, обвішаними павутиною, вкритими лишайниками і цвіллю, – вони ніби занурюють героїв в стан скорботи і смутку. Едгар По щедро надає опис обстановки певною гамою і відповідними кольорами: тут «*свинцево-сіра*» атмосфера, такий відтінок сірого кольору відноситься до лексико-семантичного поля ахроматичного сірого кольору. Інтер'єр виконаний в чорних і червоних відтінках, доповнений «восковою» і «мертвою» шкірою власника будинку. Маєток – приклад готичної архітектури – з «*нескінченно темними і заплутаними переходами», «готичними склепіннями», «темними драпіровками», «високими і просторими» кімнатами», «чорними дубовими підлогами*» і так далі.

Отже, аналізуючи даний твір, варто відзначити, що кольорові символи певного лексико-семантичного кольору, що застосовуються майстром художнього слова, є зображенням мотивів смерті (*«black»*, «*dull»*, *«pale»*, *«gray»*, «*blood-red»*). Саме персонажі тут залишаються єдиним атрибутом миру живих, що знаходяться в чужому та дивному світі мертвих. Художній світу твору проявляється у багатогранності зображувальної письменником смерті, але одноманітності життя.

Таким чином, образ смерті у Едгара По можна трактувати однозначно як кінець людського існування. Зображення смерті, як це не парадоксально звучить, глибоко естетизовано, свідоме і забарвлене в кольори експресивного образу-символу. Ми бачимо, що в оповіданні переважають ахроматичні кольори, які передають атмосферу містицизму, похмурості та сірості.

Аналіз використання певних кольорів у новелі «Падіння дома Ашерів» можна представити графічно (див. діаграма 2):

Діаграма 2

«Чорний кіт» («The Black cat» (1843)) - відомий твір Едгара Алана По, що є класичним прикладом готичного літературного стилю. Сжет твору сповнений різноманітними символами, в тому числі і кольоровими. Розповідь йде від оповідача, який страждав алкогольною залежністю. Чорний кіт, якого тримав вдома оповідач, мав кличку Плутон, що пов'язана з іменем давньогрецького бога підземного царства, де панує вічна темрява: *«This latter was a remarkably large and beautiful animal, entirely black and sagacious to an astonishing degree. ... My wife made frequent allusion to the ancient popular, which regarded all black cats as witches in disguise.»* [81]. У цьому уривку автор підкреслює містичність чорного кольору, порівнюючи чорних котів із замаскованими відьмами.

Гармонія у стосунках героя із твариною була зруйнована тоді, коли той уперше його вкусив. Натомість – як відплата за скоєне – кіт був позбавлений ока. Невзмозі тримати себе у руках герой травмував та вбив кота. Гірке розкаяння закрадається в душу героя і виходить назовні у вигляді сліз, однак жадоба змусити страждати того, хто найбільше до тебе прив'язаний, все-таки перемагає: «*…hung it because I knew that it had loved*

me, and because I felt it had given me no reason of offence; hung it because I knew that in so doing I was committing a sin – a deadly sin…» [81].

Пожежа, що виникає після навмисного вбивства, – символ руйнації, вогню, відплати за скоєне. Тепер героя ніколи не полишатиме спогад про його звірство, адже гігантський чорний кіт з мотузкою на шиї, що відобразився на барельєфі, стає символом його совісті. Другий кіт – це лише тінь першого, про що символізує яскрава біла пляма у вигляді шибениці у нього на грудях. І він викликав у оповідача ті ж самі почуття: «…*I know not how or why it was – its evident fondness for myself rather disgusted and annoyed. By slow degrees, these feelings of disgust and annoyance rose into the bitterness of hatred*» [81].

Доречно сказати про домінування символіки ахроматичних кольорів в новелі, що створює похмурий та меланхолічний настрій безнадії і в повній мірі розкриває психологічне тло скоєного вбивства. Чорний колір в творі виступає символом нічного мороку, смерті, страху. Вводячи у твір чорний колір, автор відсилає героя до асоціацій з жахом, божевіллям, неминучості трагедії, кров'ю і кінцем життя. У новелі зустрічається і згадка про білий колір: «*It was a black cat – a very large one – fully as large as Pluto, and closely resembling him in every respect but one. Pluto had not a white hair upon any portion of his body; but this cat had a large, although indefinite splotch of white, covering nearly the whole region of the breast»* [81]. Пляма білого кольору символізує добре та чисте серце тварини, яку вбив оповідач, чаме білий колір ототожнюється з світом, чистими помислами та невинністю. Знову ж таки протиставлення білого та чорного кольору використовується письменником для зображення чіткої межі добра та зла, адже саме опозиція цих ахроматичних кольорів позначає вічне протистояння темряви та світла.

Кольорові символи у творі стають начебто самодостатніми, гальмують дію, експозиція здається розрахованою на значно довший сюжет. Домінуючим кольором у новелі виступає чорний колір, який передає скорботу, тугу, демонструє зв'язок з померлими і є кольором диявола, на

противагу білий колір використовується для позначення опозиції двох протилежних сил, які наповнюють душу оповідача.

Проведений аналіз використання певних кольорів у новелі «Чорний кіт» можна представити графічно (див. діаграма 3):

Діаграма 3

Репрезентація кольорів у новелі "Чорний кіт"

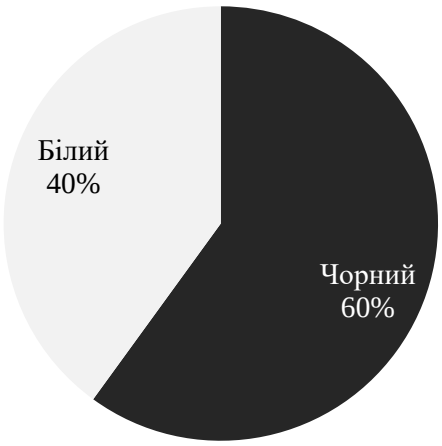

Отже, можна без сумніву стверджувати наявність кольорових символів на рівні мотивів у трьох аналізованих новелах Едгарда Аллана По. Найчастіше письменник вводить у твори чорний, білий, сірий, червоний кольори. Це свідчить про те, що через такі кольори автор намагається передати настрій та психічний стан героїв. Таємнича атмосфера, метафоричність образів, гіперболізація почуттів і пристрастей – ключові характеристики кольорового символізму оповідань Едгара Алана По, кольори допомагають письменнику передати читачу настрої песимізму і розчарування та своєрідність меланхолічно-похмурих пейзажів. Над героями нависає фатум, їм властива витонченість почуттів, хворобливість пристрастей, підвищена вразливість. Сприйняття буття відмічене тривогою, яка переходить у страх. У всіх трьох оповіданнях автора звучить мотив приреченості, тема загибелі.

2.2.2. Лексико-семантичне поле кольору в прозових творах українського письменника М.М. Коцюбинського («На камені», «Intermezzo», «Хвала життю!»)

Коцюбинський М.М. (1864-1913) – визначний український письменник, суспільний діяч, класик української художньої літератури. Він є одним з найоригінальніших прозаїків та новаторів України. Його творча діяльність й досі є предметом активного вивчення. Важливою особливістю його творчість є суміжність з іншими видами мистецтв – малярства та музики. Його твори, які він часто називав акварелями, етюдами, образками, наповнені мальовничими образами та яскравими кольорами, що свідчить про імпресіоністичну спрямованість. До відомих його робіт належать: новели «На камені», «Intermezzo», «Сон», повісті «Fata morgana», «Тіні забутих предків» та ін.

Протягом 15 років Коцюбинький працював на південному узбережжі Криму, де був вражений красою своєрідної природи цього краю, яскравим сонцем, колоритом та екзотичними звичаями татарського народу. Ці враження лягли в основу новел кримсько-татарського циклу: «Відьма», «Для загального добра», «На камені», «Під мінаретами» та ін.

«На камені» (1902) - одна з найвідоміших новел письменника, яку він назвав «аквареллю», тому що твір наповнений яркими барвами та кольоровими образами. У центрі історії – трагічна загибель молодих закоханих. Головні герої Алі та Фатьма, випадково зустрівши один одного, знаходять справжнє кохання, але суворі та дикі закони патріархату та мусульманської віри не дозволили їм бути щасливими та вільними. Автор використовує насичену колористику задля посилення зображення психології людини.

«З одинокої на ціле татарське село кав'ярні дуже добре видно було і море, й сірі піски берега…, ясна блакить моря, в нескінченність продовжена блакитним небом. Навіть душне повітря літньої днини приймало м'які синяві тони…» [63, с. 160]. Таким початком новели письменник вводить нас

в атмосферу твору. Завдяки кольоропозначенням *«синій», «сірий», «блакитний»* читачі ясно уявляють морський пейзаж, адже ці кольори завжди асоціюються з водою, повітрям та небом.

«На великому чорному баркасі, що, здавалося, повертав до берега, справді звивали вітрила. Вітер надував їх, і вони виривалися з рук, як великі білі птахи; чорний човен нахилився і ліг боком на блакитні хвилі» [63, с. 160]. Саме так автор описує момент перед першою появою головного героя – молодого наймита Алі, який прибув до берега на чорному човні для продажі у село солі. Порівнюючи вітрила човна із білими птахами, які нібито хочуть вирватись на свободу та полетіти у блакитне небо, письменник підкреслює силу вітру та скоріше настання бурі, а контрастність чорного та білого кольорів з уривку підсилює зоровий ефект. Проаналізувавши новелу, смона зазначити, що білий колір неодноразово вживається у формі метафор для змалювання морських хвиль: *«біла, як збитий білок, піна», «білогриві звіри», «білі гребні»*, тощо. Використання кольоропозначення «чорний» є частим прийомом автора у творі: *«чорний баркас», «чорна тінь», «чорні шатра», «чорні велетні гір», «чорні очі», «чорні ліси».* Цей кольоровий епітет виконує як описову функцію, для характеристики певних об’єктів, так і емоціональну, для впливу на психо-емоціональний стан та занурення у похмуру обстановку місцевості.

Типове татарське село є головним місцем подій у новелі, воно описується такими словосполученнями: *«чорно і голо», «по сірому виступу скелі ліпились татарські халупки», «чорні велетні гір», «чорні баркаси»* [63, с. 162]. Як можна побачити ці епітети містять лексико-семантичне поле чорного кольору та його відтінку – сірого, які є пригнічуючими, з точки зору психології, кольорами. Вони викликають почуття смутку, сірості, безрадісності, монотонності життя у цьому селі, забрудненості. На противагу цьому невиразному виду автор зображує усю безмежну красу природи навколо: *«В глибоких долинах, зелених од винограду і повних сизої імли, тіснились кам’яні громади, рожеві од вечірнього сонця або синіючі густим*

бором. Круглі лисогори, мов велетенські шатра, кидали од себе чорну тінь, а далекі шпилі, сизо-блакитні, здавались зубцями застиглих хмар. Сонце часом спускало, … , пасма золотих ниток – і вони перетинали рожеві скелі, сині ліси, чорні важкі шатра…» [63, с. 162]. Такі кольори як зелений, синій та відтінки сизий, сизо-блакитний, рожевий, золотистий викликають у читача теплі позитивні відчуття та допомагають уявити надзвичайну красу та різноманіття південного ландшафту. Письменник надає такі протилежні описи один за одним з метою продемонструвати контраст розкоші навколишньої природи та убогості й жорстокості життя людей.

При описі зовнішнього вигляду головного героя автор також використовує ряд кольоропозначень: *«Його струнка фігура в вузьких жовтих штанях та синій куртці, здоровий, засмалений морським вітром вид та червона хустка на голові прегарно одбивались на тлі блакитного моря».* [63, с. 161]. Синій, червоний та жовтий кольори, які є одними з основних кольорів спектру, гарно виділяють персонажа на морському фоні.

Продовжуючи опис Алі, автор часто використовує червоний колір, тим самим приділяє багато уваги червоної хустини на його голові, яка є важливою художньою деталлю: *«…Алі взявся до роботи. Вітер тріпав червону хустину на голові дангалака… У відповідний час, як добрий мусульманин, він розстеляв на піску хустинку і ставав на коліна в богомольному спокої.»* [63, с. 163]. Так, завдяки цій цитаті, ми розуміємо, що головний герой є мусульманином, а за національністю – турок, адже невипадково письменник обрав саме червоний колір хустини. Червоний колір є важливим символом Туреччини ще з часів Османської імперії, це колір державного прапору, а також він символізує хоробрість, силу та пристрасть турецького народу.

Головна героїня – Фатьма, татарська молода жінка, яка є внутрішньо зломленою через те, що була видана заміж за мусульманськими звичаями – без своєї на те згоди. Автор зображує її читачам крізь погляд Алі: *«Алі раз побачив її…., як тихо ступають жовті патинки по кам'яних сходах,…, а*

ясно-зелене «фередже» складками спадало по стрункій фігурі од голови аж до червоних шароварів» [63, с. 165]. З поданого уривку, акцентуємо увагу на використанні зеленого кольору, який дуже шанується у країнах ісламу та є священним. З точки зору культури, він з давніх часів символізував життєву силу, енергію, молодість та свіжість, якою і наділив письменник головну героїню новели та підкреслив це саме зеленим кольором паранджі: *«Фатьма йшла попереду – зелена, як весняний кущ»* [63, с. 170].

Цікавою деталлю твору є часте згадування «чорної кави», яку дуже полюбляють пити протягом дня мешканці села, адже для них це було свого роду обов'язковим повсякденним ритуалом. Автор використовує цей напій з колоронімом «чорний» для проведення паралелі з очима головних героїв: *«…тільки її великі довгасті чорні очі, вимовні,.. міг бачити сторонній….. Алі здалося, що ті очі пірнули в його серце… Вони дивились на нього навіть із філіжанки чорної кави»* [63, с. 165], *«…вона стежить за червоною пов'язкою на голові чужинця, немов сподівається, що побачить його очі – великі, чорні, гарячі…»* [63, с. 166]. Порівнюючи очі головних героїв з гарячою чорною кавою, письменник не тільки підкреслює національні особливості кольором, але й вказує на загадковість та глибинність їх внутрішнього світу та пристрасть, яка спалахнула під час зустрічі героїв та підштовхнула їх на втечу.

Автор активно використовує лексико-семантичне поле червоного кольору для зображення стану чоловіка Фатьми – Мемета: *«Мемет, червоний і понурий…», «його червоне обличчя й білі зуби», «…а в хитрих очах, завжди червоних, блукав неспокійний вогник»*, тощо. В даному випадку цей колір є маркером його збудливого, агресивного та лютого стану, викликаного зрадою дружини.

В кінці твору ми спостерігаємо трагічну гибель обох героїв. Фатьма, будучи викрита чоловіком, скинулась зі скелі, а Алі загинув від ножа Мемета. Татари помістили тіло героя у човен та відпустили у море: *«Ніжна блакитна хвиля … злилась з сонцем в радісний усміх, що досягав аж ген*

далеко, …, через садки, чорні ліси – до сірих нагрітих громад Ййли…Алі плив назустріч Фатьмі…» [63, с. 171]. Саме імпресіоністичним морським пейзажем у блакитному кольорі, який викликає почуття спокою та символізує безкінечність, закінчує новелу Михайло Коцюбинський. Це означає, що закохані знайдуть один одного та здобудуть свободу вже не в цьому світі.

Підводячі підсумок, потрібно сказати, що цей твір вражає багатством зорових образів, пейзажів, які пронизані кольорами. Письменник майстерно використовує кольоропозначення як для персоніфікації природи, так і для метафоричного зображення головних героїв. Завдяки яскравій колористиці автор малює словом увесь трагізм людського життя.

Аналіз використання певних кольорів у новелі «На камені» можна представити графічно (див. діаграма 4):

Діаграма 4

Репрезентація кольорів у новелі "На камені"

Наступною відомою новелою М.М. Коцюбинського є «Intermezzo», яка була написана в 1908 році в період занепаду українського суспільства після революції 1905 року. Репресії, страти, апатичність та безвихідь переповняли письменника. Задум новели – автобіографічний, адже після революції автор відпочивав у садибі свого приятеля та морально оновлювався після

психологічних переживань. Прагнення відпочити, очиститися на лоні природи виявляє і ліричний герой твору.

Основою новели є протиставлення двох світів – світу природи, який є досконалим, злагодженим і надихаючим, та світу людей – дисгармонійного та спустошуючого образу міста. «Intermezzo» - імпресіоністична новела, тому що відчуття та почуття героя, його роздуми та душевні переживання, становлять сюжетну лінію твору, а розповідь ведеться від першої особи. Колір виступає як композиційний чинник у новелі. Письменник орієнтується на враження героя від зустрічі з природою та доповнює їх яскравою колоративною лексикою.

Крізь призму сприйняття головного героя початок твору зображений у ахроматичних кольорах: *«чорні роти», «чорні меблі», «чорні кімнати»*, що свідчить про неспокій та внутрішню надломленість персонажа.

Так, герой знаходиться у стані душевної втоми від історичних подій революції: *«Ви бачите, я навіть не червонію, лице моє біле, як і у вас, бо жах висмоктав з мене всю кров.»* [63, с. 193]. У цьому випадку білий колір виконує смислову функцію, тобто він вказує на фізичний та психічний стан людини, яка є виснаженою, переляканою й спустошеною. Лексико-семантичне поле білого кольору автор надалі використовує вже для опису суспільства у той час: *«Хто знає, може б, око моє встигло зловити образ людей, білих, невиразних, як з гобеленів….»* [63, с. 193]. *«…вас завивали у білі мішки, гойдали на мотузках в повітрі. а потому складали в погано прикриті ями…», «А другий раз звістку про ряд білих мішків заїв стиглою сливою»* [63, с. 193]. Для ліричного героя білий колір асоціюється з загибеллю багатьох людей через репресії, яким перед стратою надівали на голову білі мішки та вішали. Всупереч основній семантиці білого кольору як кольору чистоти, добра та невинності, автор наділяє це кольоропозначення негативним сенсом.

Під впливом руйнування внутрішньої душевної рівноваги герой покидає ненависне місто та їде до звичайного українського села. *«… тисячі*

чорних ротів – вічно дихаєш смородом» [63, с. 191] – так автор описує за допомогою кольоративу чорний негативне ставлення головного героя до міста. Потрапивши за межі міста, внутрішній стан героя одразу змінюється, починають з'являтись світлі та яскраві кольори: *«Якийсь зелений хаос крутився круг мене….Бричка вкотилась на широкий зелений двір... Тоді я раптом почув велику тишу. Вона виповняла весь двір,…, залягла по глибоких блакитних просторах»* [63, с. 192], *«… зелений двір – він вже поглинув мою кімнату…»* [63, с. 194]. Ми бачимо, що такі кольори як зелений та блакитний, які несуть у собі значення природи, спокою та гармонії, врівноважили стан героя.

«Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, налитої зеленим хлібом… ниви котять та й котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба. Я тепер маю окремий світ, він наче перлова койка: стулились краями дві половини – одна зелена, друга блакитна… А я там ходжу й шукаю спокою. … Бачу, як синє небо надвоє розтяли чорні дихаючи крила ворони. І від того – синіше небо: чорніші крила.» [63, с. 195]. В цьому уривку автор підсилює враження від пейзажу природи, вживаючи колороніми синій, зелений, блакитний у позитивному значенні. Синій та блакитний в українській мові є символом неба, безмежності, надії та мрій, а зелений нагадує про свіжість, молодість та власне природу: *«Тихо пливе блакитними річками льон. Так тихо, спокійно в зелених берегах, що хочеться сісти на човен й поплисти. А там ячмінь хилиться й тче… тче з тонких вусів зелений серпанок»* [63, с. 195]. Письменник свідомо акцентує увагу саме на зеленому кольорі, цей колір ще з давніх часів українського фольклору вважався кольором життя та оновлення, тож, чим частіше зустрічається в творі цей колір, тим швидше зцілюється герой. Зелений колір життя протистоїть чорному кольору смутку та смерті. Досить незвично для нашого сприйняття є уживання зеленого кольору в наступній цитаті: *«Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, налитої зеленим хлібом.»* [63, с. 194]. Під «зеленим хлібом» мається на увазі молоді зелені колосся пшениці, які ще не дозріли,

але саме цей період дозрівання є дуже важливим для майбутнього врожаю. Потрібно зазначити, що в цьому випадку епітет «зелений» містить в собі етнічний компонент, адже його вживання пов'язано з культурними звичаями українського народу.

Проекція психологічних станів персонажа на зображення природи є головною особливістю цієї новели: *«Раптом все гасне, вмирає. Здригаюсь. Що таке? Звідки? Тінь? Невже хтось третій? Ні, тільки хмарка. Одна хвилинка темного горя – і вмить усміхнулось направо, усміхнулось наліво – і золоте поле махнуло крилами аж до країв синього неба. Наче хотіло злетіти»* [41, с. 195]. Можна побачити як через страх героя раптом усе поринає в темряву та гасне, але тільки він розуміє, що немає небезпеки, то все навколо, водночас, наповнюється яскравими барвами з колоративами «золотий», «синій».

«Так протікали дні мого intermezzo серед безлюддя, тиші і чистоти. І благословен я був між золотим сонцем й зеленою землею.» [63, с. 199]. Зелений та похідний колір золотий символізують буйство та силу природи. які дали герою життєву енергію та заспокоєння. Наприкінці твору ми бачимо, що герой поступово оновився, морально відпочив та духовно наповнився новою енергією. Він зрозумів, що потрібно переступити через усі згадки про важкі часи й події, незгоди та йти далі, повернутись до міста та продовжувати боротися у вирі життя.

Аналіз поданої новели показав, що пейзажні образи є важливою рисою індивідуального художнього стилю письменника. Пейзаж виступає не просто як детальний опис природи, а як засіб передачі душевного стану, настрою та емоційних переживань героя. За допомоги гри хроматичних кольорів автор посилює психологічний ефект, а яскраві кольорові деталі приховують певний підтекст, який можна зрозуміти, знаючи певні історично-культурні особливості українського народу.

Аналіз використання певних кольорів у новелі «Intermezzo» можна представити графічно (див. діаграма 5):

Діаграма 5

Репрезентація кольорів у новелі "Intermezzo"

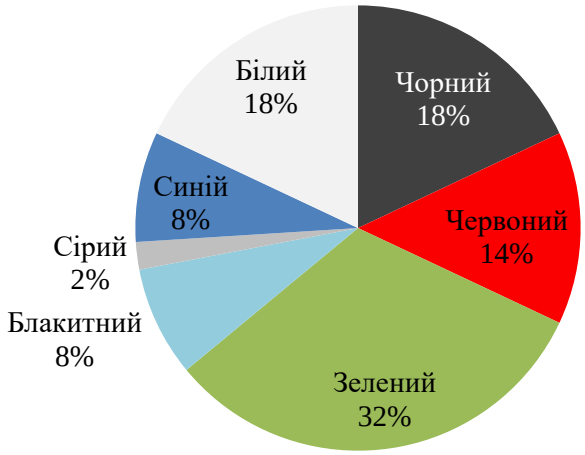

Останнім твором для аналізу стала новела «Хвала життю!» (1912), яка відноситься до італійського періоду творчості письменника. Він перебував в різноманітних містах Італії протягом декількох років за станом здоров'я. Культура, історія, місцевий колорит та самі італійці з їх темпераментом справили незабутнє враження на письменника та спонукали до філософських роздумів про людське життя, які він занотовував у записнику під назвою «Капрі».

Новела «Хвала життю!» відображає враження автора від поїздки до міста Мессіни, де у різдвяну ніч 1908 року стався сильний землетрус. Твір є імпресіоністично спрямованим та не має чіткого сюжету, а лише зображує сприйняття та почуття героя, який приїхав до Мессіни через рік після трагедії.

«Минуло трохи більш року, як землетрус обернув пишну Мессіну в груду каміння. Була весна, море було спокійне і синє, небо – так само, сонце обливало помаранчеві сади по горбах, і, дивлячись з парохода на сірий труп міста, я не міг уявити собі тої страшної ночі…» [45, с. 290]. Відчуття трагізму автор передає через прийом антитези та використовує такі контрастні кольори як синій, помаранчевий та сірий. Так, синій та помаранчевий виконують функцію фону, завдяки якому підсилюється

похмурий ефект сірих кам'яних руїн зруйнованого міста. Помаранчевий колір виконує ще й смислову функцію, адже під «помаранчевими садами» розуміються сади апельсинів, які властиві саме італійському узбережжю, тож автор одразу прояснює місце дії.

Для зображення ще більшої мрачної атмосфери письменник використовує ахроматичний чорний колір у низці деталей: *«Несподівано з вулиць, з безладної груди каміння випливали чорні постаті…., йшли якісь дами в довгих чорних вуалях, з мертвим, застиглим обличчям, похмурі робітники, і їх суворість наче замикали чорні костюми…»* [45, с 290]. У даному уривку чорна одежа мешканців є символом трауру, адже під час катастрофи загинуло тисячі людей. Так, люди почали повертатись до звичного життя, але безрадісний та гнітючий настрій зостався з кожним із них: *«І знову сунулись чорні мужчини й тихі жінки, наче черниці, немов гості похоронні ішли комусь віддавати останній привіт»* [45, с. 290]. Чорний колір стає символом трауру та трагедії, яким душевно були наповнені люди: *«І знову з-за вугла тихо випливала чорна фігура і стрічалась зо мною мовчазними очима… Очі! Ті страшні чорні, жахливі очі, які замкнули в собі пекло різдвяної ночі…»* [45, с. 291]. Як ми бачимо, чорний колір у цьому творі асоціюється зі смертю та використовується для позначення душевного стану мешканців та загальної атмосфери: *«чорний рій», «чорні фігури», «чорні жінки», «чорний панок»*.

Вкраплення натуралістичних елементів опису природи на фоні розкопок загиблих є відображенням протиставлення «життя – смерть», що становить своєрідну лінію твору.

У фіналі новели письменник знову ж таки використовує прийом антитези, спочатку ми бачимо опис жінок, які вийшли за покупками, адже поступово треба повертатись до звичайного життя: *«А чорні жінки, вкриті крепом жалоби, тіснилися круг візка, і ті жахливі, мертво блискучі очі, що не вміщались в орбітах… могли б дати фотографію катастрофи…»* [45, с. 294], а потім бачимо разючу зміну відчуттів героя, коли він переводить

погляд з .. людей на прекрасну долину: *«Я раптом побачив далекі зелені гори, залиті радісним сонцем, помаранчеві сади, безконечний шовковий простір блакитного моря, і душа моя проспівала над сим кладовищем хвалу життю…»* [45, с. 294]. Цей уривок пронизаний життєствердджуючим пафосом, а зелений, помаранчевий та блакитний кольори стають символом торжества життя незважаючи на всі перешкоди та негаразди, адже природа завжди оновлюється та не згасає.

Отже, аналіз використання певних кольорів у новелі «Хвала життю!» можна представити графічно (див. діаграма 6):

Діаграма 6

Репрезентація кольорів у новелі "Хвала життю!"

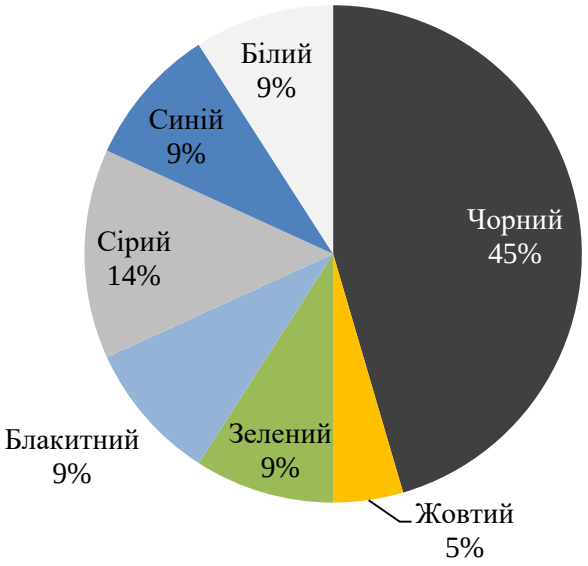

Так, проаналізовані новели письменника яскраво насичені кольорами. Письменник використовує різноманітні кольоропозначення для зображення пейзажів, опису місцевості, він майстерно проводить паралель між станом природи та душевним станом персонажів, а використані кольори підсилюють зоровий ефект.

2.2.3. Узагальнення та порівняння використання кольоропозначень в проаналізованих творах американського письменника Едгара Алана По та українського письменника М.М. Коцюбинського

Отже, проаналізувавши твори обох письменників, можна сказати, що вони активно використовують різноманітні кольоропозначення та надають окремим об’єктам кольорової символіки з метою метафоризації образів, поглиблення почуттів та настроїв та посилення зорового ефекту.

Так, твори Едгара По характеризуються абстрактністю символів, метафоричністю та містичністю. Здебільшого автор використовує ахроматичні кольори, що пояснюється фантастичною та магічною спрямованістю творів, у яких часто похмура, безрадісна та важка атмосфера, але є і хроматичний спектр кольорів, як у новелі «Маска червоної смерті». У творах «Падіння дома Ашерів» та «Чорний кіт» переважають лексико-семантичні поля чорного,сірого, білого та червоного кольорів та їх відтінків («black water», «blood-red moon», «black cat», «white splotch», «gray walls»). На противагу в новелі «Маска червоної смерті» автором використан широкий спектр як основних кольорів так і їх відтінків у зображенні кімнат принца. Письменник наділив кольори алегоричним сенсом, позначивши таким чином певні періоди життя людини.

У діаграмі 7 можна побачити використання кольоропозначень в проаналізованих творах Едгара Алана По у кількісному відношенні:

Діаграма 7

Репрезентація кольорів у новелах "Маска Червоної смерті", "Падіння дома Ашерів", "Чорний кіт" Едгара Алана По

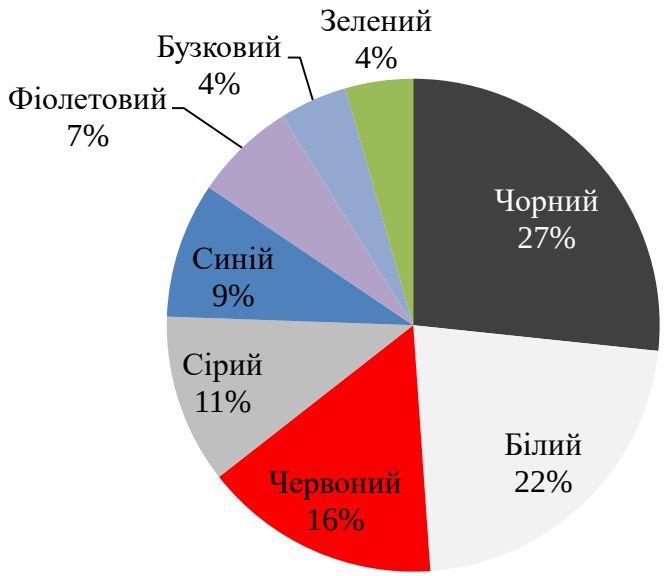

Як бачимо, письменник надає перевагу червоному, чорному, сірому та білому кольорам, тому що в його творах увага сконцентрована на темах швидкоплинності життя, неминучості смерті, добра та зла в душі людини, та всі ці теми обрамлені містифікацією та фантастичністю, а базові ахроматичні кольори несуть у собі певну магічну семантику. Найбільш вживаний хроматичний колір – червоний, автор наділяє негативним значенням жаху, крові та смерті, як це яскраво продемонстровано в новелі «Маска червоної смерті».

На відміну від американського письменника, у якого колір виступає уособленням певних символів життя і смерті, добра і зла, український письменник М.М. Коцюбинський використовує колір як психологічний засіб впливу на читача. Автору властива імпресіоністична спрямованість творів, що означає тонку та детальну передачу почуттів, емоцій та душевного стану персонажів. Яскрава колористика у новелах «На камені», «Intermezzo», «Хвала життю!» вирізняється глибоким психологізмом та метафоричністю. Варто зазначити, що в проаналізованих творах М.М. Коцюбинського значна роль відводиться пейзажним картинам, а хроматичний спектр

кольоропозначень ще більш посилює зоровий ефект та допомагає відчути зображену атмосферу.

У діаграмі 8 можна побачити використання кольоропозначень в проаналізованих творах М.М. Коцюбинського у кількісному відношенні.

Діаграма 8

Репрезентація кольорів в новелах "На камені", "Intermezzo", "Хвала життю!" М.М. Коцюбинського

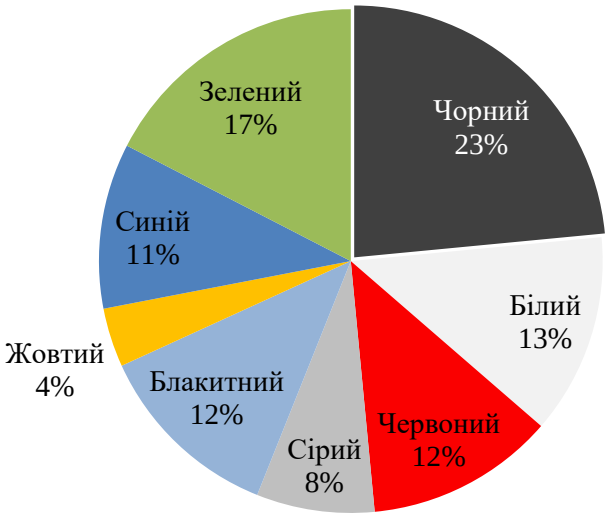

Отже, проаналізовані прозові твори М.М. Коцюбинського містять значну кількість кольоропозначень, які виконують як описову функцію, так і смислову. Серед хроматичних кольорів, як можна побачити, домінують зелений, блакитний, червоний та синій, які переважно застосовувались для зображення пейзажів та відображення таким чином емоції та психологічний стан людини. Серед ахроматичних кольорів переважають чорний та білий, які автор використовував для опису певних матеріальних об’єктів, передачі похмурої обстановки, а також для контрасту інших кольорів, тим самим акцентуючи увагу на певній деталі.

Висновки до Розділу 2

На сучасному етапі розвитку мови лексика кольоропозначень широко використовується в художній літературі для змалювання портретів героїв, опису пейзажів, в публіцистиці, дизайні, веб-дизайні тощо.

Як в англійській, так і в українській мові категорія кольору відіграє важливу роль. Кольори стали вживатися як у прямому, так і переносному сенсі для характеристики простору й часу, опису об'єктів матеріальної дійсності, відображення рис характеру людини, віку, а також психофізичного стану людини. Все це обумовлюється сталими асоціаціями в мовній картині світу, які напряму пов'язані з національно-культурними та історичними особливостями країни. Значення кольорів вирізняються глибинною семантико, сформованою під впливом індивідуального, культурного, естетичного та історичного осмислення.

Проаналізувавши твори американського письменника Ежгара Алана По, можна без сумніву стверджувати наявність кольорових символів. Найчастіше письменник вводить у твори чорний, білий, сірий, червоний кольори. Це свідчить про те, що через такі кольори автор намагається передати настрій та психічний стан героїв. Кольоровий символізм новел Едгарда По проявляється в атмосфері таємності, гіперболізації почуттів і пристрастей, в настроях песимізму і розчарування, і в своєрідності меланхолічно-похмурих пейзажів. Над героями нависає фатум, їм властива витонченність почуттів, хворобливість пристрастей, підвищена вразливість. Сприйняття буття відмічене тривогою, яка переходить у страх. У всіх трьох оповіданнях автора звучить мотив приреченості, тема загибелі.

М.М. Коцюбинський використовує колір як психологічний засіб впливу на читача. Так, автору властива імпресіоністична спрямованість творів, що означає тонку та детальну передачу почуттів, емоцій та душевного стану персонажів. Яскрава колористика у новелах «На камені», «Intermezzo», «Хвала життю!» вирізняється глибоким психологізмом та метафоричністю. Серед хроматичних кольорів домінують зелений,

блакитний, червоний та синій, які переважно застосовувались для зображення пейзажів та відображення таким чином емоції та психологічний стан людини. Серед ахроматичних кольорів переважають чорний та білий, які автор використовував для опису певних матеріальних об’єктів, передачі похмурої обстановки, а також для контрасту інших кольорів, тим самим акцентуючи увагу на певній деталі.

Таким чином, проведений аналіз показав, що концепт «колір» представлен широким спектром кольорів в англійській та українській мовних культурах, а проаналізовані твори обох письменників репрезентують кольоровий символізм як відображення національної картини світу.

РОЗДІЛ ІІІ. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З УЧНЯМИ 10-ГО КЛАСУ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КОЛЬОРОВОГО СИМВОЛІЗМУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

3.1 Сучасні підходи до вивчення кольоропозначень у процесі навчання іноземної мови

На сучасному етапі навчання іноземної мови не повинно зупинятися лише на самій мові, важливою частиною навчання є також іноземна лінгвокультура. Багатогранне навчання англійської мови потребує вивчення не тільки граматичних, синтаксичних форм, лексики, але й ментальних особливостей країни, мова якої вивчається. Кожна нація має свою культуру, історію та традиції, які становлять національну картину світу та визначають ставлення до певних явищ.

Категорія кольору має велике значення в житті сучасної людини, адже його вплив на настрій, емоції та психофізичний стан є безсумнівним. Саме тому важливо у процесі навчання виділити час на з'ясування значень кожного кольору, як позитивне так і негативне, тому що семантика кольорів нерозривно пов'язана з культурою та історією. Тема кольору обов'язково має включати у себе вивчення не тільки назв кольоропозначень, але й сталих виразів з компонентом «колір». Сталі вирази містять у собі культурно-історичну інформацію, яка відображає оцінки, критерії. сприйняття певних явищ у мовному соціумі. Такі вирази можуть мати як прямий так і переносний сенс при перекладі на рідну мову, тому дуже важливо навчити учнів правильно аналізувати та перекладати, підбираючи за можливістю еквіваленти в українській мові, вирази з кольоровим компонентом.

В англійській мові існує багато словосполучень, пов'язаних з історією та психологічним сприйняттям кольорів, тому доцільно використовувати у процесі навчання лінгвокультурологічний підхід, який орієнтує учнів на вивчення кольоропозначень як знаків культури [28]. Наприклад, вираз *«waving a red flag in front of a bull»* означає дразнити, сердити когось та

відображає психологічний вплив червоного кольору на свідомість, адже цей колір є збуджуючим, у певній мірі агресивним та попереджуючим про небезпеку. А вираз «*to be yellow-bellied*» позначає трусість. Історично в Англії саме цим кольором фарбували двері дома зрадника та дезертира. Таким чином за жовтим кольором збереглась негативна оцінка у сенсі боязливості. Так, для вчителя є необхідним пояснити найбільш вживані та поширені в англомовних країнах вирази к компонентом «колір» та пояснити значення кожного, наводячи приклади з рідної мови для полегшення сприйняття та розуміння учнів.

Добровольский Д.О. виокремлює порівняльний підхід, який полягає у зіставленні мовних проявів національно-культурних явищ декількох мов з метою виявлення національних особливостей кожної мови [29]. На уроці вчитель може порівняти значення того чи іншого кольору в англійській та українській культурах. Наприклад, кольоропозначення «зелений» в англійській культурі асоціюється з розквітом та стабільністю, здоров'ям («*in the green wood»* – у розквіті сил), а в українській мові зелений колір символізує природу, життя, молодість (*«молодий-зелений», «зелений виноград»*).

При вивченні кольорових символів, як зазначає Крижанська О., є важливим диференційний підхід до градації кольорів [47]. Вчителю спочатку доцільно ввести усі базові основні кольори (чорний, червоний, білий, жовтий, синій, зелений), вивчити усі значення цих кольоропозначень, а вже потім надавати інформацію про похідні кольори та відтінки (фіолетовий, бузковий, помаранчевий, тощо). Такий підхід сприятиме якісному засвоєнню базових значень та принципів кольорової символіки в культурі та це стан основою для подальшого навчання особливостей вживання лексики з компонентом «колір».

Отже, вивчення іноземної мови на сучасному етапі безпосередньо пов'язане з вивченням культурних особливостей країни, а тема колоропозначень є невід'ємною складовою іноземної лінгвокультури.

Лінгвокультурологічний, порівняльний та диференційний підходи до вивчення колірної лексики підвищують ефективність розуміння та засвоєння інформації. Поглиблене вивчення семантики кольорів розширює світогляд учнів та покращують загальний рівень фонових знань про країну, мова якої вивчається.

3.2 Система вправ та завдань для учнів 10-го класу щодо формування їх соціокультурної компетенції

Соціокультурна компетенція є засвоєнням духовних, історичних та культурних особливостей та норм, регулюючих суспільство своєї країни та країни, мова якої вивчається [41]. Питання розвитку цієї компетенції ґрунтовно відображено в працях Безпалько О.В., Бондарчука Г.М.. Анікеєвої Н.П. Сучасні дослідники, зокрема Пасов Ю.І., Леонтьєв О.О., Бех І.Д., акцентують увагу на необхідності поглиблення знань учнів та розширення їх світогляду. Головною метою формування в учнів соціокультурної компетенції є передача фонових знань, якими володіє носій мови [64]. Співвідношення культури та мови є багатограним та невичерпним явищем, адже мова це відображення культури народу, традицій, звичаїв, особливостей ментальності та характеру, частиною якої є й категорія кольору та система кольоропозначень.

Учні старших класів, зокрема 10-го, вже знайомі з лексикою кольорів, але у спрощеному вигляді. Для розвитку соціокультурної компетенції важливо вивчити особливості сприйняття на психологічному та культурному рівні в англійській та українській лінгвокультурах певного кольору.

З власного досвіду можна сказати, що для засвоєння колірної лексики доцільно використовувати рецептивно-репродуктивні та рецептивно-продуктивні вправи. Вправи першого типу використовуються для подолання певних лексичних труднощів та розширення культурного світогляду, а також розвитку прогностичної навички:

1) Вправа на переклад вивченої лексики:

перекласти на українську мову та надати значення наступних виразів з кольоровим компонентом: *«to turn yellow»; «to keep the bones green; waving a red flag in front of a bull»; «to be white as sheet»; «black humour; white name»; «blue blood»; «the yellow leaf»;*

2) Вправа на заповнення пропусків:

заповнити пропуски вивченими виразами з кольоровим компонентом:

- He is a …, because he is new in our team and probably has a lot of secrets. *(black horse)*
- December 25th is …, it is a great holiday for catholics. *(a red letter day)*
- Our grandfather has a strong health and takes exercises every day, he is still in … . *(in the green wood)*

3) Вправа на закріплення вивченої лексики:

співвіднесіть вираз з кольоровим компонентом англійської мови з українським еквівалентом:

English variant	Ukrainian variant
A. Black horse	1.Брехня заради добра
B. White lie	2.Святковий день
C. A red letter day	3.Людина, яка має секрети
D. To catch someone redhanded	4.Спіймати на гарячому

Рецептивно-продуктивні вправи націлені на творчу ініціативність учнів, яка виражається в їх прагненні зрозуміти певну інформацію, дати їй оцінку та аналіз. Ми пропонуємо такі варіанти вправ:

1) Вправа на розвиток абстрактного мислення та поглиблення культурних знань:

уважно погляньте на подані картини відомих англійських та українських художників, надайте оцінку використаним кольорам та розкажіть про ваші емоції, викликані цими кольорами: (див. Додаток)

2) Вправа на складання коротких текстів з вивченими кольоропозначеннями та сталими виразами з компонентом колір в англійській мові:

Приклад відповіді учня: «*Everyone should keep the bones green. Therefore, you can go jogging in the park, now it is especially beautiful, because of bright trees, their leaves are red, yellow and orange. The weather is beautiful, until the rains come, then everything will be grey and gloomy, so people will be in the blues.»*

Важливо зазначити, що на сучасному етапі активно використовуються творчі завдання у процесі навчання іноземної мови, адже це спонукає учнів до дослідницької діяльності. Одним з таких завдань може бути проектна робота. Наприклад, підготувати презентацію на тему «Red color in Great Britain's culture». Такий проект дозволить учням 10-го класу поглибити знання про англійську лінгвокультуру, розширити світогляд та в той же час відпрацювати навичку усного мовлення. Такі презентації можуть бути індивідуальними або груповими, зорієнтовані на іноземну культуру або бінарні, спрямовані на порівняння певних явищ у двох лінгвокультурах. Наприклад, підготувати проектну роботу з теми «Кольорові символи в творчості англійських та українських письменників». Такий вид діяльності, безперечно, мотивує учнів для подальшого вивчення іноземної мови та дозволяє на практиці застосувати здобуті вміння та навички.

Доцільно використовувати читання автентичних художніх творів або їх уривків, тому що це є ефективним способом поповнення лінгвокраїнознавчими знаннями учнів, а завдання до текстів можуть активно використовуватися при навчанні кольоропозначень.

Під час навчання кольорових символів вчитель має відібрати відповідні художні твори, які збагачені вживанням колористичної лексики. Яскравими прикладами можуть стати твори американського письменника Едгара Алана По та українського письменника М.М. Коцюбинського, адже їх новели та розповіді насичені яскравими барвами. У 10 класі учні вже ознайомлені з

низкою творів цих письменників, що вивчались у попередньому класі, але вчителю доцільно запропонувати до читання новелb «Маска Червоної Смерті» Едгара По та новелb «На камені» М.М. Коцюбинського, з якими учні ще не знайомі та які є яскравим прикладом використання кольоропозначень як художнього засобу. Інтеграція з рідною мовою на уроці англійської мови є невіддільним країнознавчим аспектом навчання іноземної мови. На основі художніх творів учням можуть пропонуватися такі завдання:

1) У поданому уривку з новели «Маска Червоної Смерті» перекладіть та поясніть значення кожного використаного кольору та надайте характеристику атмосфери та обстановки у замку:

«*That at the eastern extremity was hung, for example in blue - and vividly blue were its windows. The second chamber was purple in its ornaments and tapestries, and here the panes were purple. The third was green throughout, and so were the casements. The fourth was furnished and lighted with orange – the fifth with white – the sixth with violet. The seventh apartment was closely shrouded in black velvet tapestries that hung all over the ceiling and down the walls, falling in heavy folds upon a carpet of the same material and hue*» [86, с. 80]

2) У поданому уривку з новели «На камені» поясніть мету використання кольоропозначень письменником та опишіть ваші відчуття під час читання:

«З одинокої на ціле татарське село кав'ярні дуже добре видно було і море, й сірі піски берега…, ясна блакить моря, в нескінченність продовжена блакитним небом. Навіть душне повітря літньої днини приймало м'які синяві тони…» [63, с. 160].

3) Порівняйте символіку та значення використаних кольорів в попередніх уривках американського та українського письменників та дайте емоційну оцінку прочитаного.

Такі завдання сприяють збільшенню пізнавальної активності учнів у процесі навчання, адже літературні твори вважаються одним з найдоступнішим джерелом пізнання іноземної культури, а після текстові

завдання направлені на засвоєння лексичного матеріалу з теми «Кольори». При виборі засобів навчання необхідно враховувати автентичність матеріалу та відповідність наочних матеріалів до теми задля розвитку відчуття кольорових відтінків учнів.

Отже, можна сказати, що у процесі навчання кольоропозначень вчитель спочатку повинен проаналізувати інформаційний матеріал щодо соціокультурного компоненту та визначити послідовність надання інформації. Перед вивчення колористичної лексики необхідно активізувати фонові знання з культури та історії країни, мова якої вивчається. На наступному етапі проводиться тренування вживання лексики завдяки системі рецептивно-репродуктивних та рецептивно-продуктивних вправ та творчих завдань. Головною метою вивчення системи кольоропозначень є поглиблення соціокультурних та соціолінгвістичних знань та навичок учнів, які сприяють вдалій соціалізації в іншомовному просторі.

3.3 Шляхи підвищення ефективності роботи з учнями 10-го класу щодо вивчення кольорових символів в англійській та українській мовах

Відомо, що одним із принципів навчання іноземної мови є принцип міжкультурної взаємодії, тобто у процесі навчання необхідно враховувати національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається. Вивчення кольорової символіки як частини лінгвокультури передбачає всебічне дослідження значень кожного кольору, історичного тла формування ставлення до певного кольору, а також визначення психологічної характеристики та оцінки носіями іноземної мови.

З власного досвіду ми можемо виокремити певні шляхи щодо ефективного вивчення кольорових символів на уроках англійської мови у 10-му класі:

1. Мотиваційно-ціннісна спрямованість навчання;

Це передбачає створення вчителем сприятливих умов для іншомовного спілкування наближених до природних задля ефективності процесу навчання

та результативності, які сприяють підвищенню мотивації учнів до вивчення англійської мови та підтримує інтерес до іноземної культури.

2. Стимулювання до вивчення культурних, історичних та естетичних особливостей іноземної культури;

Стимулювання інтересу до вивчення іноземної культури є наразі однією з фундаментальних проблем у навчанні, адже саме стимул до навчання визначає якість засвоєння та сприймання навчальної інформації. В учнях старшого шкільного віку відбувається швидкий розвиток розумової активності, тому саме в цей час вчителю доцільно зацікавити учнів англійською культурою та історією, надаючи інформативний матеріал про історичні, культурні та естетичні особливості сприйняття системи кольорів, як маркерів національної лінгвокультури. Важливо давати учням можливість виражати власну думку стосовно певних явищ культури, давати оцінку художнім творам з кольоровою символікою та застосовувати на практиці вивчені вирази компонентом «колір».

3. Врахування психолого-педагогічних та вікових особливостей учнів у процесі навчання кольорового символізму;

Як свідчать багато досліджень, інформацію щодо кольоропозначень доцільно надавати за певними темами, які відповідають програмі 10-го класу та віковим особливостям учнів. Наприклад, вивчаючи тему «Great Britain» можна надати інформацію щодо червоного кольору, пояснити його історичні особливості сприйняття суспільством, адже цей колір дуже шанують англійці, тому саме червона троянда – є національною емблемою Англії. Після цього вчитель може ввести лексичні вирази з компонентом «red» та дати можливість учням вживати ці вирази на практиці.

4. Інтегрованість уроків;

Для вчителя сучасної української школи одним з головних завдань є креативний та творчий підхід до навчання, який може суттєво підвищити якість освіти. Використання між предметних зв’язків та інтегрованих уроків

у процесі навчання іноземної мови сприяють розширенню світогляду учнів та підвищення ерудованості.

Інтегровані уроки це уроки, під час яких учні отримують одночасно комплексні знання з декількох дисциплін. Наприклад, під час комбінованого уроку з англійської та української мов можна всебічно розглянути систему кольоропозначень у кожній мові та проаналізувати значення кольорів, їх історичні особливості та культурне сприйняття кожним народом. Іншим варіантом такого уроку може стати інтеграція англійської мови та світової літератури. Такі уроки не тільки поглиблюють соціокультурні знання власної країни та країни, мова якої вивчається, а також сприяють формуванню високоосвіченої розвиненої особистості.

5. Використання художніх текстів з лексикою кольорів;

Під час вивчення значень кольорів вчитель може на уроці розглянути творчість американського письменника Едгара Алана По та його новели «Маска Червоної смерті» або «Падіння дома Ашерів», адже ці твори пронизані кольоровою символікою. Під час роботи з художніми текстами учні 10-го класу розвивають навички читання, письма та підвищують розвиток соціокультурної компетенції, а ряд завдань до текстів сприяє розвитку критичного мислення та запам’ятовуванню виразів з компонентом «колір».

6. Автентичність матеріалів;

Набуття необхідного рівня навичок для комфортного спілкування в іншомовному середовищі є головною метою навчання іноземної мови.

При виборі матеріалів щодо вивчення кольорового символізму необхідно враховувати автентичність, тобто інформація з оригінальних іноземних джерел. Саме в автентичних художніх творах, публіцистичних працях або аудіо/відео матеріалах відображена реальна національна специфіка країни, мова якої вивчається. Автентичний текст містить широкий спектр лексичних виразів з компонентом «колір», правильне граматичне оформлення висловлювання та відповідну мовленнєву ситуацію. Завдяки цьому на уроці з

англійської мови формується сприятлива база для розвитку комунікативної та соціокультурної компетенції, учні знайомляться з цінностями іноземної культури та вчаться виражати власну думку.

7. Викладення навчального матеріалу «від простого до складного»;

У процесі навчання колірної лексики важливо розвивати навички учнів поступово та у комплексі: починаючи з більш простих завдань, спрямованих на тренування вимови, читання або письма, до більш складніших, які сприяють розвитку комунікативних вмінь учнів, розвитку абстрактного мислення та здатності до оцінки певних явищ.

8. Ефективна система вправ та завдань, спрямована на засвоєння вживання певних кольорових символів;

Як вже було зазначено важливо надавити навчальний матеріал поступово. Для ефективного засвоєння колірної лексики доцільно використовувати рецептивно-репродуктивні та рецептивно-продуктивні вправи, метою яких є активізація фонових знань учнів, розвиток мовної здогадки та засвоєння лексичного матеріалу. Після вправ доцільно застосовувати творчі завдання (презентації, проекти), які розвивають комунікативні вміння, мотивують учнів до подальшого вивчення іноземної мови та дозволяють на практиці застосувати здобуті вміння та навички. Саме такі вправи та завдання детально зображені у плані-конспекті уроку для учнів 10-го класу. (див. Додаток А).

9. Заохочення до самостійної роботи учнів;

Самостійна робота учнів є важливою ланкою навчання, адже це сприяє формуванню готовності до самостійного поповнення знань та вироблення вмінь орієнтуватися в інформативному просторі та фільтрувати інформацію. Цей вид роботи проводиться без участі вчителя, але за його завданням. Для вивчення кольорової символіки можуть пропонуватися такі види самостійної роботи: робота з книгою (власний пошук інформації щодо значення певного кольору), підготовка доповіді або реферату з історії кольорів, аналіз

художнього твору з кольоровим символізмом, виконання індивідуальних або групових завдань.

10. Інформаційні технології

На сьогоднішній день, мультимедійні технології присутні у кожній сфері життя людини. на уроках іноземної мови використання технічних засобів сприяє підвищенню мотивації учнів та активізації навчального процесу. Безперечно, під час навчання кольорових символів вчитель має використовувати презентації з теми, поєднуючи зорові та слухові образи, адже тема кольорів неможлива без наочних матеріалів задля передачі усієї краси кольорів та їх відтінків. Анімації та звуковий супровід сприяють формуванню стійких асоціацій зі значенням певного кольору. Дуже ефективним є поєднання вчителем комп'ютерних презентацій, відео та печатних текстів, тому що це стимулює та мотивує учнів до навчання.

Таким чином, усі наведені шляхи щодо ефективного вивчення кольорових символів англійської та української мов передбачають навчання кольоропозначеням як частини лінгвокультури та сприяють розвитку соціокультурної компетенції та формуванню всебічно розвиненої особистості.

Висновки до Розділу 3

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна сказати. що сучасна організація навчання іноземної мови передбачає комунікативно-діяльнісний характер навчального процесу в інтеграції з міжкультурним спрямуванням його змісту. Лінгвокультурологічний, порівняльний та диференційний підходи до вивчення колірної лексики підвищують ефективність розуміння та засвоєння інформації. Головною метою вивчення системи кольоропозначень є поглиблення соціокультурних та соціолінгвістичних знань та навичок учнів, які сприяють вдалій соціалізації в іншомовному просторі.

У процесі навчання кольоропозначень вчитель повинен використовувати ефективну систему вправ та завдань щодо вивчення

кольорових символів. Наведені шляхи щодо ефективного вивчення кольорових символів англійської та української мов передбачають навчання кольоропозначеням як частини лінгвокультури та сприяють розвитку соціокультурної компетенції та формуванню всебічно розвиненої особистості учнів.

ВИСНОВКИ

Кольорова символіка є однією з найдавніших частин кожної лінгвокультури. Вони характеризуються певною лексико-семантичною структурою та є носіями культурної інформації, обумовленою культурно-історичними чинниками. Спектр кольорів є неоднозначним, адже він виражає закріплені в певному суспільстві норми, погляди та колективний світогляд. Всебічне дослідження кольоропозначень в галузях різних наук є актуальним питанням сьогодення.

Відповідно до завдань нашого дослідження, ми дійшли наступних висновків:

1) Феномен кольору є маркером національної свідомості, адже відмінною рисою концепт «колір» є тісний взаємозв'язок мови і культури. Концепт «колір» в мові відображає та закріплює норми та поняття, які притаманні певній країні, та обумовлені певними культурно-історичними чинниками. Це дозволяє сказати, що колір містить у собі важливу культурну інформацію.

2) Колір є важливим фактором впливу на людину, в залежності від яскравості, насиченості, світлості та тону, колір має різний ступінь впливу на психофізіологічний стан людини. Доведено, що стикаючись з будь-яким кольором у своєму житті неодноразово в різних ситуаціях, людина виробляє своє ставлення до нього, що, безсумнівно, робить свій вплив на сприйняття конкретного кольору. Концепт «колір» пов’язан з психологічним, культурним та естетичним рівнем розвитку особистості, тому що створення зорового образу оточуючої дійсності носить суб’єктивний характер.

Кожен колір має своє лексико-семантичне поле, яке є сукупністю лексем, що позначають конкретний колір та його похідні. Кожне поле має ядро, тобто значення основного кольору, та периферію, яку становлять кольоропозначення, які характеризують відтінки та інтенсивність кольору.

3) Зіставлення систем кольоропозначень різних мов є одним з найбільш популярних напрямків дослідження кольорів, що дозволяє

визначити специфіку національного бачення та дозволяє проаналізувати взаємовплив різних культур. Як в англійській, так і в українській мові категорія кольору відіграє важливу роль. Кольори стали вживатися як у прямому, так і переносному сенсі для характеристики простору й часу, опису об'єктів матеріальної дійсності, відображення рис характеру людини, віку, а також психофізичного стану людини. Все це обумовлюється сталими асоціаціями в мовній картині світу, які напряму пов'язані з національно-культурними та історичними особливостями країни. Значення кольорів вирізняються глибинною семантикою, сформованою під впливом індивідуального, культурного, естетичного та історичного осмислення.

4) Результати аналізу використання кольорових символів в художніх творах американського письменника Едгара Алана По та українського письменника М.М. Коцюбинського продемонстрували, що кольоропозначення стали могутнім засобом творення художньої дійсності.

В творах даних письменників можна, без сумніву, побачити значну кількість кольорових символів, які виконують різноматні функції в художньому тексті. Найчастіше у своїх новелах Едгар Алан По вводить у твори чорний, білий, сірий, червоний кольори. Це свідчить про те, що через такі кольори автор намагається передати настрій та психічний стан героїв. Кольоровий символізм новел Едгара По використовується для передачі атмосфери таємничості, посилення почуттів і пристрастей героїв, підкреслення песимістичних настроїв та почуття розчарування, а також передачі особливостей меланхолічно-похмурих пейзажів.

М.М. Коцюбинський використовує колір як психологічний засіб впливу на читача. Так, автору властива імпресіоністична спрямованість творів, що означає тонку та детальну передачу почуттів, емоцій та душевного стану персонажів. Яскрава колористика у новелах «На камені», «Intermezzo», «Хвала життю!» вирізняється глибоким психологізмом та метафоричністю образів. Серед хроматичних кольорів домінують зелений, блакитний, червоний та синій, які переважно застосовувались для зображення пейзажів

та відображення таким чином емоцій персонажа та його психологічного стану. Отже, концепт «колір» представлений широким спектром кольорів в англійській та українській мовних культурах, а проаналізовані твори обох письменників репрезентують кольоровий символізм як відображення національної картини світу.

5) З методичної точки зору, можна зазначити, що сучасна організація навчання іноземної мови передбачає комунікативно-діяльнісний характер навчального процесу в інтеграції з міжкультурним спрямуванням його змісту. Лінгвокультурологічний, порівняльний та диференційний підходи до вивчення колірної лексики підвищують ефективність розуміння та засвоєння інформації. Головною метою вивчення системи кольоропозначень є поглиблення соціокультурних та соціолінгвістичних знань та навичок учнів, які сприяють вдалій соціалізації в іншомовному просторі.

У процесі навчання кольоропозначень вчитель повинен використовувати ефективну систему вправ та завдань щодо вивчення кольорових символів. Наведені шляхи щодо ефективного вивчення кольорових символів англійської та української мов передбачають навчання кольоропозначеням як частини лінгвокультури та сприяють розвитку соціокультурної компетенції та формуванню всебічно розвиненої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Агибалов А.К. Вероятностная организация внутреннего лексикона человека: Автореф. дис. канд. филол. наук. СПб., 1995. 18 с.
2. Алимпиева Р.В. Микрогруппа слова алый в структуре ЛСГ цветовых прилагательных со значением красного тона. Исследования по семантике. Уфа, 1986. С. 58-67.
3. Антология концептов / Под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. Том 1.
4. Аскольдов А. С. Концепт и слово. Антология. М. : 1997. С. 267–279.
5. Аспекты исследования картины мира. Барнаул : Изд-во АлтГТУ, 2003. 299 с.
6. Бабенко И.И. Об ассоциативности как универсальном коммуникативном свойстве слова. Вестник Томского гос. пед. ун-та. 2004. Вып. 1. Сер.: Гуманитарные науки. С.25-28.
7. Бабій І. М. Колір і деякі мовні засоби його творення. Актуальні проблеми словотвору української мови. Тернопіль, 1993. С. 140–142.
8. Бабій І.М. Про метафоричне уживання кольороназв: традиційне й оказіональне (на матеріалі творів М. Коцюбинського і М. Хвильового). Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мовознавство. 2004. С. 192-198.
9. Бабій І.М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові: автореф. дис…канд. філол. наук. К. : 1997. 221 с.
10. Базыма Б. А. Психология цвета: теория и практика. М.: Речь, 2005. 205 с.
11. Белов А.И. Цветовые этноэйдемы как объект этнопсихолингвистики. Этнопсихолингвистика. М. : Наука, 1988. С. 49-58.
12. Белова О.В. Чорний колір в картині світу слов’янських народів. Славяновведения. 2009. №6. С. 36-41.

13. Белоусов К.И., Блазнова Н.А. Введение в экспериментальную лингвистику: Учебное пособие. М. : Флинта: Наука, 2005. 136 с.
14. Березенська Л., Сіваєва Н. Як сформувати лексичну складову соціолінгвістичної компетенції: алгоритм для вчителя. Іноземні мови в навчальних закладах. 2008. №1. С. 118-120.
15. Брагина А.А. Цветовые определения и формирование новых значений слов и словосочетаний. Лексикология и лексикография. М., 1997.
16. Браташ Н. Метод проектів у науковій творчості МАН: підготовка науково-дослідницьких проектів. К. : Редакції загально педагогічних газет, 2005. С. 32-41.
17. Василевич А.П. Цветонаименования и проблемы перевода текста. Текст и перевод. М., 1988. С. 84-96.
18. Василевич А.П. Язык и культура: сопоставительный анализ группыслов-цветообозначений. Этнопсихолингвистика. М.: Наука, 1988.С. 58-64.
19. Васильев В.П., Васильева Э.В. Ассоциативное поле как экспонент концепта. Вестник Кемеровского государственного университета. Сер.: Филология. Вып. 4. Кемерово, 2002. С. 24-43.
20. Вежбицкая А., Язык. Культура. Познание. / Перевод с английского, ответственный редактор М. А. Кронгауз, вступительная статья Е. В. Падучевой . М.: Русские словари, 1996. 412 с. ISBN 5-89216-002-5
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Київ, 2005. – 1728 с.
22. Воркачёв С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачёв. Филологические науки : науч. теор. журн. 2001. № 1. С. 64–72.
23. Гатауллина Л.Р. Лингвоцветовая картина мира: аспекты изучения. Семантические категории в разных лингвистических парадигмах: Сб. науч. ст. Уфа, 2005. С. 43-53.

24.Гёте И.В. Учение о цвете. Теория познания. 3-е издан. Изд-во Либроком. 2012. 200 с.

25.Грузберг Л. А. Концепт. Стилистический энциклопедический словарь русского языка; под ред. М. Н. Кожиной. М. : Флинта: Наука, 2003. С. 181-184.

26. Гуменюк І.І. Структурні та лексико-семантичні особливості фразеологічних одиниць із колоративами у англійській мові: автореф. дис… канд. філол. н. 10.02.04. Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2010. 16 с.

27.Даниленко Д.П. Мовна картина світу в гіпотезі Сепіра-Уорфа. [Електронний ресурс] Режим доступу до статті: http://www. islu.ru / danilenko, вільний.

28. Дзівак О.М. З історії назв кольорів.Українська мова і література в школі. 1973. №9. С. 81-84.

29.Добровольский Д. В. Культура в языке. М, 1999. 318 с.

30. Доброльожа Г.М. Лінгвістична та культурологічна специфіка використання «кольорових» фразеологізмів. Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2003. Вип. 6. С. 198-204.

31.Дорофеева Э. Т. О возможных критериях распознавания эмоциональных состояний. Проблемы моделирования психической деятельности. Вып. 2. Новосибирск, 1968, с. 279—280.

32.Дюпина, Ю. В. Классификации цветообозначений в лингвистической литературе [Электронный ресурс]. 2013. №1. Режим доступа: https://moluch.ru/archive/48.

33. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Ред.-кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – Т. 1: А–Г / Уклад.: Р. В. Болдирєв [та ін.] – К.: Наук. думка, 1982. – 632 с.; Т. 2: Д–Копці / Уклад.: Р. В. Болдирєв [та ін.] – 1985. – 572 с.; Т. 3: Кора–М / Уклад.: Р. В. Болдирєв [та ін.] – 1989 – 552 с.; Т. 4: Н–П / Уклад.: Р. В. Болдирєв та ін.; ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Скляренко. – 2003. – 656 с.; Т. 5: Р–Т / Уклад.: Р. В.

Болдирєв та ін. – 2006. – 704 с.; Т. 6:У–Я / Уклад.: Г. П. Півторак [та ін.]. – 2012. 568 с.

34. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наукова редакція українського видавництва д.пед.н., проф. С. Ніколаєва. К. : Ленвіт, 2003. 273 с.
35. Иванова, Ю. В. Роль цветообозначений в англоязычном стихотворном тексте : автореф. дис. … канд. филол. наук : 10.02.04 [Электронный ресурс].М. : 2008. 21с. Режимдоступа: http://cheloveknauka.com/v/259673/a?#?page=1
36. Іттен І. Искусство цвета. Перевод с немецкого и предисловие Л. Монаховой – М. : Д. Аронов, 2001. 96с.
37. Каракевич Р.О. Лінгвокультурологічне дослідженняфразеологізмів-лінгвокультурем. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія “Філологічні науки”. Мовознавство. 2014. № 2. С. 58-62.
38. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Гнозис, 2004. 390 с.
39. Карасик В.И. Определение и типология концептов. Этнокультурнаяконцептология: сб. науч. тр. Вып. 1. Элиста: Изд-во Калмыкского университета, 2006. С. 14-21.
40. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля . Филологические науки. 1972. № 1. С.57-68.
41. Коваленко О. Про вивчення іноземних мов у 2006-2007 н.р.: методичні рекомендації. Іноземні мови в навчальних закладах. К. : Педагогічна преса, 2006. С. 6.
42. Ковальська І. Кольоропозначення як проблема перекладу (на матеріалі української та англійської мов) . Наукові записки. Кіровоград, 2000. №22. С. 7-11.
43. Ковбасюк Л.А. Семантичний та функціональний аспекти одиниць вторинної номінації з компонентом "кольороназва" в сучасній

німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. «Германські мови». К., 2004. 22 с.

44. Кононенко І.В. Прикметник у словянських мовах. Мовознавство. № 6. 2009. С. 84-86.
45. Коцюбинський М.М. Твори: Т. 2: Повісті та оповідання (1907-1912). К. : Наук. думка, 1988. 496 с.
46. Красных В.В. Основы психолингвистики и теории коммуникации / Красных В.В. М. : ИТДГК «Гнозис», 2001. 270 с.
47. Крижанська О. Яким буває червоне? (Синонімічні кольороназви в українській мові) //Урок української. 2001. № 2(24). С. 22-24.
48. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 416 с.
49. Кудрина А.В. Семантика цвета в разных культурах на примере анализа фразеологизмов с компонентом определения цвета. Сборник материалов научной сессии и за итогами выполнения научно-исследовательской роботы на факультете иностранных языков МПДУ за 2009-2010 год. М. : «Прометей», 2010. С.55-70.
50. Кузнецов Ю.Б. Поетика прози Михайла Коцюбинського. К. : Наук. думка, 1989. 264 с.
51. Курінська С. Сила кольору (дія кольору на людину). Пресс-центр. 2009. 154 с.
52. Лихачев Д.С. Логический анализ языка. Культурные концепты. М., 1991.С.280-287.
53. Лятуринська О. Зібрані твори. Торонто, 1983.
54. Макеенко И.В. Семантика цвета в разноструктурных языках (универсальное и национальное) / автореферат канд. дисс. Саратов, 1999.
55. Макеенко, И. В. Семантика цвета в разноструктурных языках (универсальное и национальное) : автореф. дис. … канд. филол. наук :

10.02.19 / И. В. Макеенко ; Сарат. гос. ун-т им. Н.Г.Чернышевского. – Саратов, 1999. 20 с.

56. Мацкевич С. Концепт и слово «восток» в языке произведений И. Бунина: к вопросу об основаниях художественной концептуализации. Вестник Московского государственного университета. Серия «Русская филология». 2014. № 5. С. 43-48.

57. Мельничайко В. Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту. Дивослово. 1999. №9. С. 11-15.

58. Миронова Л.Н. Цветовые ассоциации. Электронный ресурс. 2001. Режим доступа: http://mironovacolor.org.

59. Мишенькин, Е. В. Национально-специфическая характеристика концепту «свет-цвет» в российской и английской лингвокультурной картине мира. М. : 2006. 265 с.

60. Нерознак В. П. От концепта к слову: к проблеме филологического концептуализма. Вопр. филол. и методики преподавания иностр. яз : сб. науч. тр. Омск : ОГУ, 1998. С. 81.

61. Падение Дома Ашеров. Эдгар По: Полное собрание рассказов. М., «Наука». 1970.

62. Петренко В.Ф. Психосемантика сознания, 2-е изд, доп. СПб.: Пинта, 2005. 280 с.

63. Пошуки прекрасного: Твори Михайла Коцюбинського: Навч. посіб./ Упоряд. Шкляра В.І.; Передм. Демянівської Л.С. К. : Грамота, 2004. 400 с.

64. Редько В. Комунікативно-діяльнісна, культурологічна і професійно орієнтована парадигма змісту іншомовної освіти старшокласників. Журнал «Іноземні мови в навчальних закладах». 2011. №4. С.22-23.

65. Селіванова О.О. Концептуальний аналіз: проблеми та принципи. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика”. 2006. № 4. С. 194-197.

66. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М. : Слово/ Slovo, 2000. 624 с.

67. Тлумачний словник української мови в 20-ти томах (електронна версія Українського мовно-інформаційного фонду НАН України) [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://test.ulif.org.ua.

68. Торбенська, І. В. Системні зв'язки фразеологізмів з колірним компонентом. Актуальні проблеми менталінгвістіки. Черкаси, 2003. Ч.1. С. 181-187.

69. Фіцула М. Педагогіка: Навчальний посібник. Видавництво друге, випр.., доп. К. : Академвиробництво, 2007. 560 с.

70. Фрідрак В.Б. Веселкове різнобарвя. Українська мова і література в школі. 1991. № 10. С. 51-55.

71. Фрумкина Р.М. Цвет, смысл, сходство: Аспекты психолингвистического анализа. М. : Наука, 1984.

72. Ходанич А. Колір у системі етнічних цінностей українців. Українська література в загальноосвітній школі. 2005. №4. С. 10-13.

73. Чумак-Жунь И.И. Лексико-семантическое поле цвета в языке поэзии И.А. Бунина: состав и структура, функционирование. Автореферат. Киев, 1996.

74. Яворська Г.М. Мовні концепти кольору. Мовознавство. 1998. № 2-3. С. 42-50.

75. Яньшин П.В. Индивидуальные различия и характеристики цветового восприятия. Нейропсихология и психофизиология индивидуальных различий. Коллективная монография. Оренбург : 2000. С. 76-93.

76. Яньшин П.В. Эмоциональный цвет. Эмоциональный компонент в психологической структуре цвета. Самара: СамГПУ, 1996. 218 с.

77. A Short Story by Edgar Allan Poe: The Black Cat / http://www.readbookonline.net/readOnLine/792/

78. Berlin B., Kay P. Basic color terms. Their universality and evolution. – Berkeby and Los Angeles, 1969.
79. Berlin, B., Kay P. Basic color terms. Their universality and evolution. Berkeley: University of California Press, Uca-Press. 1969.
80. Cambridge Dictionary Online: Free English Dictionary and Thesaurus. [Электронный ресурс]. URL: http://dictionary.cambridge.org
81. Edgar Allan Poe. Selected tales. Penguin books. London, 1994. 300 p.
82. Frege G. On Concept and Object [Electronic resource]. Translations from the Philosophical Writings of Gottlob Frege. Oxford : Basil Blackwell, 1960. 2nd edition. P. 42–55. Mode of access : http://www.olimon.org/uan/frege-writings.pdf
83. Hamid, P.N., Newport, A.G. Effect of color and physical strenth and mood in children. 1975. P. 910-912.
84. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford, 1982. –V. 2. – 453 p.
85. New directions in cognitive linguistics / ed. by V. Evans, S. Pourcel. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company, 2009. 520 p.
86. Poe E.A. Selected Stories. Kharkiv : Ranok, 2003. 288 p.
87. Rosch E.H. Cognitive Representation of Semantic Categories. Journal of Experimental Psychology: General. 1975. Vol. 104. №3.
88. Slater H. Conceptand Objectin Frege [Electronicresource]. 2000. Vol. 4. Modeofaccess: http://www.minerva.mic.ul.ie//vol4/frege.html.
89. Trier Jost. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes: Die Geschichte eines sprachlichen Feldes I. Von den Anfangen bis zum Beginn des 13. Jhdts. Heidelberg:Winter, 1931.

ДОДАТКИ

Додаток А

План-конспект уроку з англійської мови у 10-му класі

Тема: «Colors in our life»

Мета:

Практична:

- розширити активний та пасивний словарні запаси учнів;
- актуалізація та закріплення вивченої лексики;
- навчити учнів правильно використовувати певні значення кольорів у відповідній мовній ситуації.

Розвивальна:

- розвивати абстрактне мислення, пам'ять, логіку;
- розвивати пізнавальну активність учнів;
- розвивати творчий потенціал учнів;

Освітня:

- поглиблення знань та навичок з англійської мови;
- розширення ерудиції та загального кругозору учнів;
- підвищити інтерес до вивчення іноземної мови та лінгвокультурних особливостей країни, мова якої вивчається.

Виховна:

- виховувати культуру спілкування;
- формування поваги до країни, мова якої вивчається;
- навчити учнів працювати у парі/команді;
- виховувати почуття співпричетності до світової культури.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, зошити, дошка, роздавальні картки, картинки,

Структура уроку:

Організаційна частина – 5 хв.

Основна частина – 35 хв.

Заключна частина – 5 хв.

Хід уроку:

I. Організаційна частина:

Мета: організація класу, створення іншомовної атмосфери.

Вчитель: Good morning, students! Sit down, please. How are you? Who is absent today?

1. Фонетична зарядка

Teacher: There are some phrases on the blackboard. Let's read and translate them one by one. Phrases:

II. Основна частина:

Мета: актуалізація та закріплення вивченої лексики, відпрацювання вживання виразів з компонентом «колір» у відповідних мовних ситуаціях та розвиток творчого потенціалу учнів.

1.Розвиток абстрактного мислення та творчого потенціалу

Teacher: So, I will show you a card with some definite color and you should talk about your feelings and impressions while looking at the card. The first color is green, please start:

Pupil 1: As for me, I feel calmness and peace. Green color is associated with nature, I imagine large green valleys, meadows and mysterious deep woods.

Teacher: Great! Thank you. You are right, actually, green color most often symbolizes nature, calmness, and also youth and freshness. The next color is red.

Pupil 2: This color evokes ambivalent feelings. On the one hand, red color is associated with love, and on the other hand I feel some kind of danger and warning at the same time.

Pupil 3: …

Таким чином учні обговорюють всі кольори з психологічної точки зору, адже колір є важливим фактором впливу на людину.

2.Актуалізація та закріплення вивченої лексики:

Teacher: We have learned some phrases with color component on the previous lesson, so now you have to match English variant with Ukrainian equivalent.

English variant	Ukrainian variant
A. Black horse	1. Брехня заради добра
B. White lie	2. Святковий день
C. A red letter day	3. Людина, яка має секрети
D. To catch someone redhanded	4. Невиразна жінка
E. In the green wood	5. Спіймати когось на гарячому
F. To be in the blues	6. Підла людина
G. A yellow dog	7. Хандрити, сумувати
E. Blue stocking	8. Бути у розквіті сил

3. Вправа на переклад вивченої лексики:

Teacher: The next task for you is to translate the following phrases from English to Ukrainian and to explain their meanings: to turn yellow; to keep the bones green; waving a red flag in front of a bull; to be white as sheet; black humour; white name; blue blood; the yellow leaf.

4. Вправа на заповнення пропусків:

Teacher: Good job! And now I need your help, I have some sentences but they are spoilt, please help me to fill them with the correct phrases, that we have already learned:

1) He is a …, because he is new in our team and probably has a lot of secrets. *(black horse)*
2) December 25th is …, it is a great holiday for catholics. *(a red letter day)*
3) Our grandfather has a strong health and takes exercises every day, he is still in … . *(in the green wood)*
4) With the coming of autumn I begin to …, because of cold, rains and melancholic atmosphere. *(to be in the blues)*
5) Don't remind him about your mistake, he is angry now, it is like … . *(waving a red flag in front of a bull)*

6) She graduated with honors from the university, then worked successfully in a large company and achieved excellent results, her reputation is … . *(white)*
7) He was ….. when he robbed the store. *(to catch someone redhanded)*
8) An angry dog chased a child. The adults managed to save the child in time, who was … as … from fright. *(to be white as sheet)*

5. Складання коротких текстів з кольоропозначеннями:

Teacher: Well done! Your next task is to make small texts using the colors and phrases with color component as much as possible.

Pupil 1: Everyone should keep the bones green. Therefore, you can go jogging in the park, now it is especially beautiful, because of bright trees, their leaves are red, yellow and orange. The weather is beautiful, until the rains come, then everything will be gloomy, and people will be in the blues.

Pupil 2: …

6. Описати подані зображення, надати характеристику кольорової гами картини та передати свої почуття: (див. Додаток Б)

Teacher: So, I will show you a card with beautiful pictures of Great Britain and Ukrainian outstanding artists, so you should try to describe the color spectrum of the pictures and impressions while looking at them. The first one is John Constable's picture «Boat and stormy sky» and the second is scenery by Ukrainian artist Zabashta V. , please start:

7. Завдання з художнім текстом:

Teacher: You should read, translate and analyze the following abstract from the novel «The mask of the Red Death» by Edgar Allan Poe and explain the use of colors by the author.

«*That at the eastern extremity was hung, for example in blue - and vividly blue were its windows. The second chamber was purple in its ornaments and tapestries, and here the panes were purple. The third was green throughout, and so were the casements. The fourth was furnished and lighted with orange – the fifth with white – the sixth with violet. The seventh apartment was closely shrouded in black velvet*

tapestries that hung all over the ceiling and down the walls, falling in heavy folds upon a carpet of the same material and hue» [86, с. 80]

III. Підсумкова частина

Мета: рефлексія, підведення підсумків, виставлення оцінок, повідомлення домашнього завдання.

1. Підведення підсумків уроку, пояснення домашнього завдання:

Teacher: Great job! Your marks will be excellent. Your hometask will be creative. You should make an informative presentation with bright illustrations about definite color (the history of this color, its' use and nowadays perception of this color in Great Britain). See you on the next lesson! Goodbye!

Додаток Б

Іллюстрації до вправи № 6 з плану-конспекту уроку для 10-го кл. (Додаток А)

Рис.1. Джон Констебл «Човен і штормове небо»

Рис. 2. Забашта В.І. Пейзаж